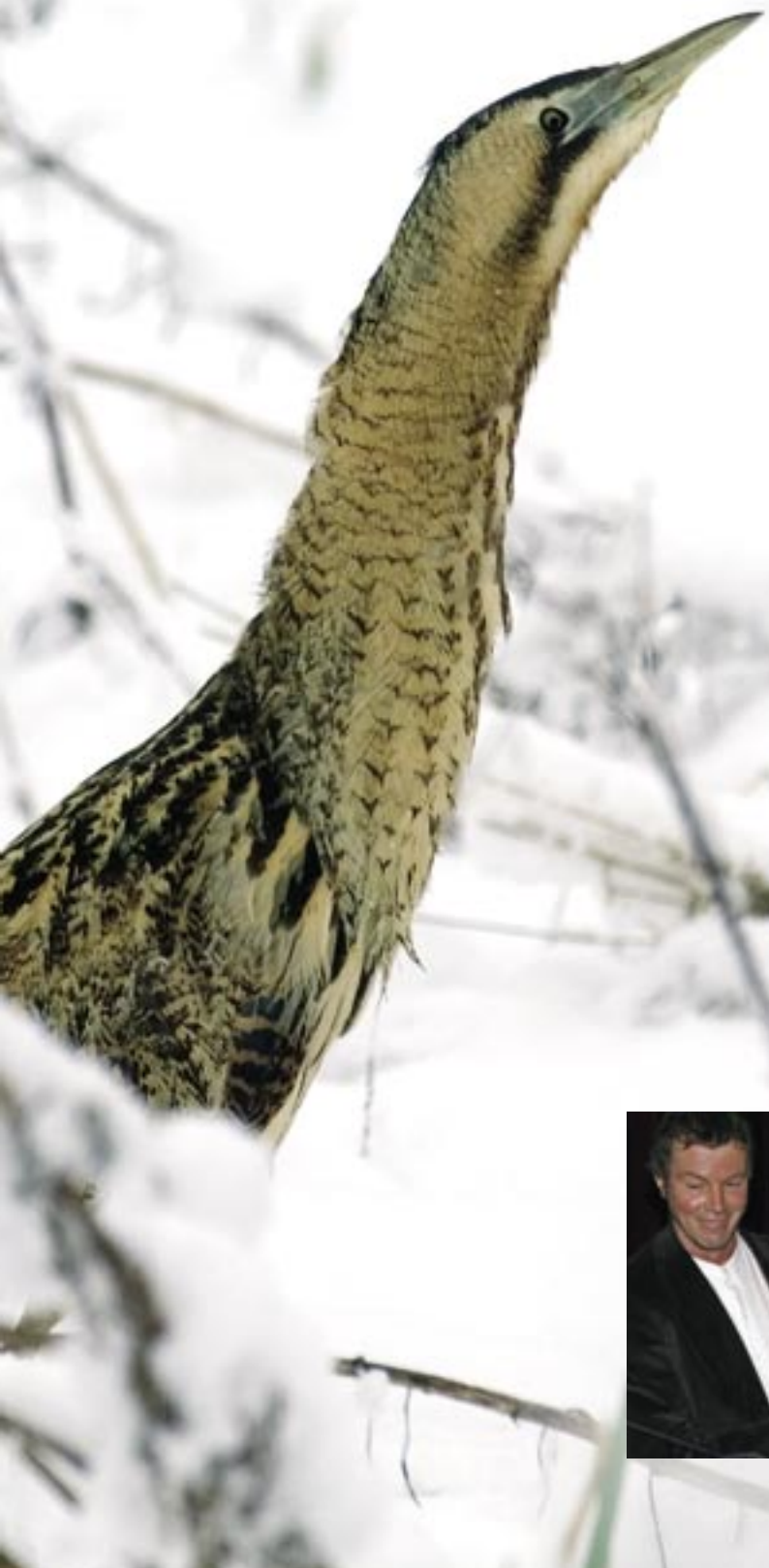

SOVON NIEUWS

20e jaargang
december 2007

4

Genzen op de kaart laten eerste resultaten zien van een tussentijdse **evaluatie** van het nieuwe beleid voor opvang van ganzen en smienten. Het laat zien op welke wijze de vogels in het eerste seizoen gebruik maakten van de speciaal ingestelde **foerageergebieden**.

Het **broedseizoen 2007 op de Wadden** pakte, ondanks de mooie zomer, niet voor alle vogels onverdeeld gunstig uit: de harde bodem maakte foerageren bijkans onmogelijk voor veel steltlopers.

In het kader van het **kadaveronderzoek** zijn inmiddels meer dan 700 kadavers verzameld. Deze zijn afkomstig uit nagenoeg alle delen van het land, met een nadruk op de kustprovincies. Bij vijf vogels zijn - laag pathogene - griepvirussen vastgesteld

Najaar 2007: zwermen trekvogels naast stille uurtjes.

Het enthousiasme voor trektellen is bepaald nog niet bekoeld: najaar 2007 - dat we half juni laten beginnen - gaven ruim 100 telposten met regelmaat hun tellingen door. Half november waren 14,6 miljoen trekvogels ingevoerd!

Zeldzame broedvogels in 2007: 1, 2 of 3 nieuwe soorten voor Nederland? De traditionele herfstbijeenkomst van districts-coördinatoren van het Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB) eind oktober werd doorgebracht op een **eilandje in De Wieden**. Er waren veel broedvogelnieuwtjes te melden.

Een (boeren)zwaluw maakt geen winter: **PTT-december 2006**. Ruim 400 tellers waren in december actief om wintervogels en zoogdieren op te sporen voor het Punt-Transect-Tellingenproject (PTT). Alweer de 29e editie. Maar was het eigenlijk wel winter?

En verder in dit nummer:

- 2008 - Het jaar van de Scholekster
- Slecht broedseizoen arctische ganzen en zwanen
- Succesvol Kwartelkoningsymposium
- Eerste inventarisatie-atlas uitgereikt
- Gouden Lepelaar voor Frank Saris
- Telmee-site geopend
- Slaaplaatstelling Grote Zilverreigers: De 1000 gepasseerd!

SOVON-Nieuws

Nieuwsbrief van SOVON Vogelonderzoek Nederland.

SOVON-Nieuws publiceert over SOVON-vogeltellingen, over de vereniging en over andere zaken betreffende vogels in Nederland.

Redactie

John van Betteray, Fred Hustings
Kees Koffijberg, Chris van Turnhout &
Peter Eekelder (illustraties).

Overname van artikelen of illustraties
alleen in overleg.

SOVON-Nieuws wordt gedrukt op
chloorvrij papier. ISSN 1383-0635.

Lidmaatschap

Contributie: minimaal € 12,-.

SOVON-leden ontvangen vier maal
per jaar SOVON-Nieuws en korting
op SOVON-uitgaven.

Ledenadministratie Jeroen van Zuylen,
zie bureau-adres SOVON.

Bestuur

Voorzitter: Hans van Dord
Secretaris: Guus Durville, per adres SOVON.

Penningmeester: Louis Dolmans

Overige bestuursleden:

Rob Goldbach, Adrie Hottinga.

E-mail: bestuur@sovon.nl

Bureau

Adres SOVON, Rijksweg 178,
6573 DG Beek-Ubbergen.

Tel: 024-6848111, Fax: 024-6848122,

E-mail: info@sovon.nl

Homepage: www.sovon.nl

Giro: 2905988, Rabo: 10.51.17.056.

Ledenraad

Zie www.sovon.nl/vereniging voor uw
ledenraadsleden

E-mail: ledenraad@sovon.nl

Directeur Frank Saris

Communicatie Carolyn Vermanen

Monitoring en Inventarisaties Rob Vogel

Onderzoek en Advies Ruud Foppen

Doelstelling

SOVON Vogelonderzoek Nederland stelt
zich ten doel het coördineren, stimuleren
en publiceren van ornithologisch veld-
onderzoek ten behoeve van natuur-
bescherming, beleid en wetenschap.

De vereniging tracht dit doel te bereiken
door het organiseren van grootschalige
projecten waarin wordt samengewerkt
tussen vrijwilligers, stafmedewerkers en
andere instellingen.

Lay-out: van Groot tot Klein

Druk: van Mameren Repro b.v.

Foto's omslag:

Roerdomp (Hans Gebuis)

Frank Saris ontvangt Gouden Lepelaar

(Harvey van Diek)

Van BIC naar Gegevensautoriteit Natuur

Ongeveer twee decennia geleden besloot de rijksoverheid om meer greep te krijgen op de gegevens betreffende natuur in het landelijk gebied. Iedereen werd uitgenodigd om zijn gegevens in een grote, centrale database te stoppen en de overheid zou dan wel bepalen wat er mee zou kunnen en moeten gebeuren: het Biogeografisch Informatiecentrum, kortweg BIC. Organisaties als SOVON werden geacht alleen aan te leveren en daarvoor kregen we basale subsidies. De achterban van SOVON en met haar die van andere PGO's, zoals Vlinderstichting, FLORON en VZZ, zagen dit helemaal niet zitten en besloten met elkaar een informeel platform te starten, uitmondend in de huidige Stichting VOFF. Het top-downmodel van de overheid leverde een hoop discussie en strijd op, maar uiteindelijk geen verbetering van de gegevensvoorziening. Vervolgens ging ieder weer zijns weegs, en werd er op rijksniveau amper meer nagedacht over een verbetering van de gegevensvoorziening of pogingen dit te verbeteren stierven al in een vroeg stadium weer een rustige dood.

De nieuwe natuurwetgeving die gestuurd vanuit Brussel nu sinds een paar jaar is ingevoerd, brengt met zich mee dat de gegevensvoorziening opeens op een hoger plan dient te komen. Vooral geactiveerd vanuit economische actoren, zoals de bouwwereld, die initiatieven gestrand of vertraagd zag raken door Korenwolven, Kamsalamanders of ander spul, besloot de vorige minister van LNV, Veerman, tot een stevige injectie: de gegevensvoorziening moest nu echt beter. Als een soort voedsel- en warenautoriteit werd een Gegevensautoriteit Natuur in het leven geroepen. Deze Autoriteit, in de persoon van Jan van Groenendaal, is met zijn ondersteunend bureau flink aan de slag gegaan en was uitgebreid in beeld in het parallelprogramma tijdens de onlangs gehouden Landelijke Dag. De tijden zijn hiermee echt veranderd, de VOFF is gevraagd het toekomstig model samen met de Gegevensautoriteit Natuur en de Universiteit van Amsterdam vorm te geven. Dat past goed bij de inmiddels opgebouwde expertise. Het brengt ook een heel nieuw soort verantwoordelijkheid met zich mee: enerzijds dienen we onze achterban, onze leden, de vogelaars in het veld, goed uit te leggen waarom hun waarnemingen van belang zijn, anderzijds moeten we de gegevens zodanig beschikbaar maken dat ze in de vorm van kennis over de buitenwereld kunnen leiden tot zo goed mogelijke besluiten over de ruimtelijke ordening van ons overvolle landje. Het heeft ook geen zin om gegevens te verzamelen en die vervolgens voor ons te houden. Nee, het juist van belang dat natuurgegevens nu - gesteund door een goede wetgeving - serieus meewegen in dit soort afwegingen. Hierdoor wordt de natuur immers voorzien van harde cijfers en kan het natuurbelang volwaardig meewegen in planologische beslissingen. Dit vereist dus over en weer, zowel van de zijde van de overheid als aan onze kant, het vertrouwen dat we met het geheel, in samenwerking meer voor elkaar krijgen dan ieder voor zich kan bereiken. Uiteraard is het wat ingewikkelder: er kloppen diverse andere organisaties aan de deur, die vinden dat ze hierin net zo goed een rol kunnen vervullen.

Het wordt dan de komende tijd interessant om te zien of de organisaties die aan de wieg van dit geheel hebben gestaan nu een echt goede integrale gegevensvoorziening voor elkaar kunnen krijgen, vanuit een betere filosofie dan 2 decennia geleden. SOVON en de VOFF hebben een paar jaar geleden vóór de oprichting van de Gegevensautoriteit Natuur hun nek ver uit gestoken, wij vinden het van hieruit vanzelfsprekend dat we de realisering van het geheel mede blijven aansturen, niet vanuit de zijlijn samen met al die andere gegevensleverende organisaties, maar als kerntaak. Het nieuwe systeem van gegevensvoorziening is namelijk niet alleen bedoeld voor betere afwegingen in de planologie, maar zeker ook om het natuurbeleid, natuurbeheer en de kennisontwikkeling (wetenschap) van geïntegreerde natuurgegevens te voorzien. Dat hebben we namelijk de afgelopen decennia op eigen initiatief al goed gedaan.

Never change a winning team!

Frank Saris

Agenda

Januari

- (12) Midwintertelling, watervogeltelling monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling, integrale Waddentelling
(26) Ganzen- en zwanendag in Arnhem

Februari

- (16) watervogeltelling monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling

Maart

- (1) start broedseizoen; geen broedvogelformulieren ontvangen?
Neem even contact met SOVON op.
(15) watervogeltelling monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling

April

- (12) watervogeltelling monitoringgebieden, telling Brand- & Rotgans

Opvang ganzen en Smienten in foerageergebieden; eerste resultaten

Kleine Rietganzen. (Foto: Harvey van Diek)

Niet eerder werd de verspreiding van groepen ganzen zo nauwkeurig in kaart gebracht als in de laatste twee winterseizoenen en het huidige seizoen. Deze verspreidingsgegevens spelen een belangrijke rol bij de evaluatie van het zogenaamde Beleidskader Faunabeheer, dat in 2003 door het Ministerie van LNV in overleg met terreinbeheerders, provincies, de land- en tuinbouworganisatie LTO, de jagersvereniging KNJV en Vogelbescherming Nederland is ontwikkeld. Het beleidskader streeft enerzijds naar een duurzame staat van instandhouding van ganzen en Smienten in de context van de Vogelrichtlijn, en anderzijds naar beheersing van de schade op het boerenland. Daartoe zijn in alle provincies speciale foerageergebieden aangewezen. Onlangs werden de eerste resultaten van de evaluatie van het gebruik van deze foerageergebieden aangeboden aan de Tweede Kamer. Hoewel nog maar van één telseizoen gegevens beschikbaar zijn, komen al interessante patronen naar voren.

Beleidskader in het kort

Het werken met foerageergebieden is bedoeld om ganzen (en Smienten) in een aantal gebieden voldoende rust en voedsel te garanderen, en daarbuiten de vogels actief - met ondersteuning van afschot- te verjagen, opdat de groepen zich in de foerageergebieden concentreren en de schade buiten de foerageergebieden vermindert. Niet alle soorten zijn in het beleidskader meegenomen. De foerageergebieden zijn aangewezen voor Kolgans, Grauwe Gans en Smient (de 'beleidskadersoorten') en Brandgans en Kleine Rietgans (de 'mengsoorten'; soorten die vaak in gemengde groepen of dezelfde gebieden voorkomen met de 'beleidskadersoorten'). Provincies hadden het voortouw bij het aanwijzen van de gebieden. Uiteindelijk werd 80.000 ha foerageergebied aangewezen, aangevuld met nog eens een tijdelijke 10.000 ha in Friesland en Groningen (totaal dus 90.000 ha). Ongeveer 15% van de oppervlakte aan foerageergebieden valt onder terreinbeheerders, de rest ligt in boerenland. Voor een groot deel van de foerageergebieden werden door deelnemende boeren beheerspakketten afgesloten. In ruil voor een vaste vergoeding wordt een minimale hoeveelheid voedsel voor de ganzen gegarandeerd en wordt afgezien van een aantal agrarische werkzaamheden in het ganzenseizoen (boeren zijn overigens niet verplicht een dergelijk

pakket af te sluiten op land dat binnen het foerageergebied ligt). Buiten de foerageergebieden wordt de schade nu nog vergoed, maar deze regeling zal de komende jaren worden afgebouwd.

ganzen op de kaart

Om de ruimtelijke verspreiding van de ganzen heel precies in kaart te kunnen brengen, en om exact te weten welk deel van de ganzen binnen en buiten het foerageergebied zit, werden alle ganzentellers die in of rond een foerageergebied tellen gevraagd om groepen ganzen volgens een duidelijke instructie in te tekenen op kaarten. (Voor Smienten, waarvan de verspreiding op dagrustplaatsen niet noodzakelijkerwijs een goede afspiegeling vormt van hun nachtelijke foerageeractiviteiten, is hiervan afgezien; deze soort wordt met behulp van speciaal onderzoek gevolgd.) Op deze wijze werd in 2005/06 in bijna driekwart van de 432 telgebieden die geheel of gedeeltelijk overlappen met foerageergebieden de verspreiding nauwkeurig vastgelegd. De rest betreft meestal gebieden met weinig ganzen dan wel gebieden die volledig met het foerageergebied overlappen. Uiteindelijk weten we dus van vrijwel alle ganzen of ze binnen of buiten het foerageergebied zaten. Omdat ganzen die in natuurgebieden (natuureservaten en Natura 2000-gebieden) pleisteren in principe dezelfde mate

Brandganzen. (Foto: Hans Gebuis)

van bescherming genieten als in de foerageergebieden, is Nederland verdeeld in drie categorieën: foerageergebied, natuurgebied en overig gebied. Vervolgens is per maand bepaald hoeveel ganzen binnen deze drie categorieën foerageerden. Ook is gekeken hoeveel ganzen van de drie gebiedstypes gebruik maakten gedurende de tien seizoenen voorafgaande aan het nieuwe beleid (1995/86 tot en met 2004/05). Omdat ganzen toen niet werden ingetekend, werden de aantallen verdeeld naar rato van de oppervlakte grasland, zodat we een goede schatting hebben van het gebruik van de drie verschillende gebiedstypen.

Benutting foerageergebied

Voor alle vier ganzensoorten samen, bleek gemiddeld over het hele seizoen 44% in de foerageergebieden te pleisteren. Nog eens 20% van de vogels concentreerde zich in natuurreservaten, zodat uiteindelijk 64% in beschermde gebieden verbleef en 36% daarbuiten. Die laatste categorie betreft de vogels die aan verjaging en afschot blootstaan. De doelstelling van het nieuwe beleid, geen noemenswaardige schade buiten de opvanggebieden, werd daarmee in het seizoen 2005/06 nog niet gehaald. Waarschijnlijk zal het enige jaren duren voor de ganzen 'geleerd' hebben om binnen foerageergebieden en natuurgebieden te blijven (mits uiteraard wordt voldaan aan de voorwaarde dat het areaal aan aangewezen foerageergebied voldoende van omvang is). Opvallend genoeg was in 2005/06 het aandeel vogels in de foerageergebieden wat hoger dan in de voorgaande winters, en er lijkt zelfs sprake van een trendbreuk als we alle voorgaande jaren bekijken (figuur 1, voorbeeld Kolgans en Brandgans). Omdat het maar om één seizoen gaat, is dit nog niet statistisch te toetsen. Nieuwe gegevens van 2006/07 zullen moeten uitwijzen of de gesuggereerde trendbreuk reëel is.

De mate waarin de ganzen gebruik maakten van de opvanggebieden verschilde per soort. De 'beleidskadersoorten' Kolgans en Grauwe Gans pleisterden relatief gezien minder in foerageergebieden (respectievelijk 45% en 22%) dan de 'mengsoorten' Brandgans (54%) en Kleine Rietgans (62%). Kolganzen en Grauwe Ganzen bleken in de loop van het seizoen bovendien steeds minder van de foerageergebieden gebruik te maken (figuur 2). Mogelijk was het gras in de foerageergebieden in februari al te veel opgevreten en voor bijv. Kolganzen te kort. Brandganzen, die met hun kortere snavels beter met kort gras overweg kunnen, concentreerden zich

Figuur 1. Aantal gansdagen voor Kolgans en Brandgans in foerageergebied (blauw), natuurgebied (groen) en in overige gebieden (rood) gedurende tien seizoenen voorafgaande aan het nieuwe beleid en tijdens het eerste seizoen van de evaluatieperiode (linkerpaneel) en het percentage van alle gansdagen dat per seizoen werd doorgebracht in foerageergebieden (rechterpaneel).

in deze periode juist wel veel in de foerageergebieden. Aan het begin en eind van het seizoen maakten ze echter juist weer minder gebruik van de foerageergebieden en zaten ze vooral in natuurterreinen (kwelders en andere buitendijkse gebieden).

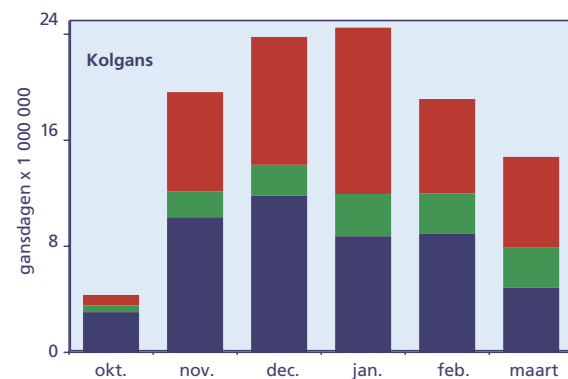
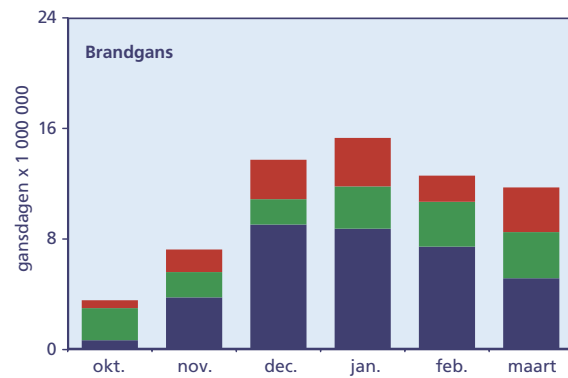
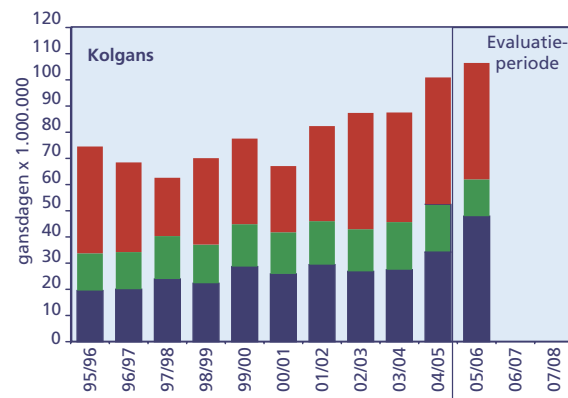
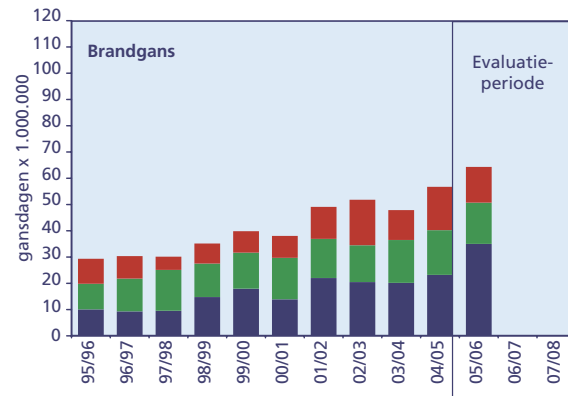
Verder onderzoek

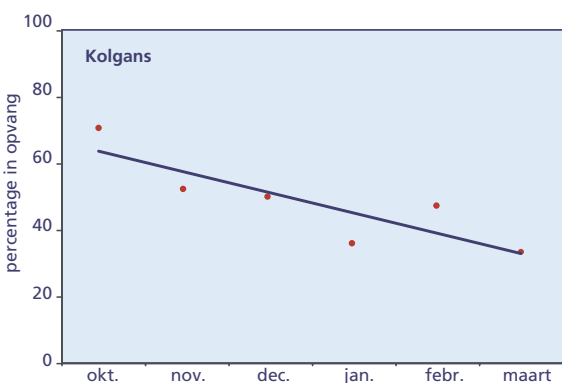
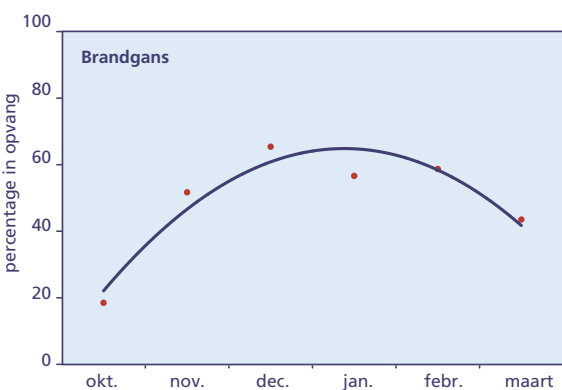
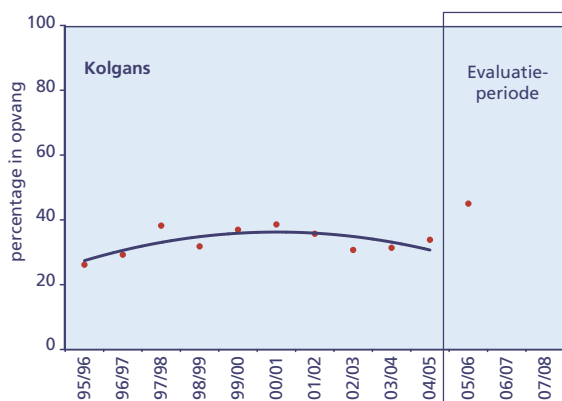
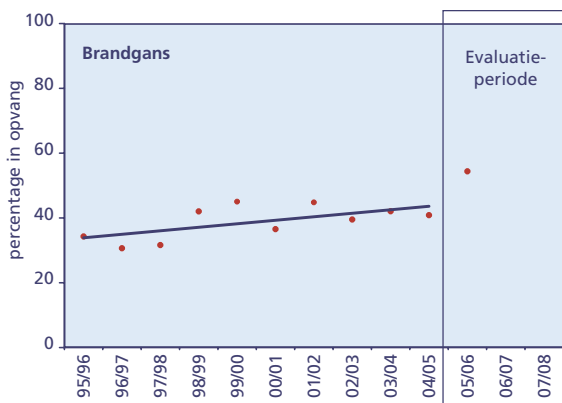
Het volgen van de aantallen ganzen binnen en buiten foerageergebieden is slechts één van de onderdelen van het evaluatieprogramma, dat in het huidige seizoen 2007/08 zijn laatste veldjaar kent. Daarnaast wordt o.a. ook een vergelijking gemaakt van de trends in ons land en in het buitenland, wordt onderzoek gedaan aan de draagkracht van foerageergebieden en worden individueel gemerkte ganzen (halsbanden en potringen) gevolgd. Waarnemingen van gemerkte ganzen door vrijwilligers kunnen tegenwoordig online via internet worden gemeld. De twee websites die hiervoor in het leven zijn geroepen, www.geese.org en www.goosetrack.nl slaan in het najaar van 2007 de handen ineen en alle informatie komt dan in een centrale database terecht. Goosetrack blijft als belangrijke informatie-site over ganzen gewoon bestaan (en wordt zelfs nog leuker!). Het invoeren van waarnemingen, ook vanuit goosetrack, zal automatisch plaatsvinden in geese.org. Beide websites zijn een groot succes, er komen steeds meer gegevens binnen uit het gehele West-Europese overwinteringsgebied en waarnemers kunnen direct de bewegingen van de door hen afgelezen dieren volgen.

Het evaluatieprogramma van het Beleidskader Faunabeheer wordt gecoördineerd door Alterra en uitgevoerd door Alterra, SOVON, Altenburg & Wymenga, Bureau Waardenburg en Oord Faunatechniek. Veel dank gaat uit naar alle tellers die de extra inspanning opbrachten om groepen ganzen op de kaart te zetten. Het rapport 'Tussenrapportage opvang overwinterende ganzen en smienten 2007' is als pdf op te halen op www.minlnv.nl.

Kees Koffijberg & Henk van der Jeugd

Figuur 2. Aantal gansdagen voor Kolgans en Brandgans in foerageergebied (blauw), natuurgebied (groen) en in overige gebieden (rood) per maand gedurende het seizoen 2005/06 (linkerpaneel) en het percentage van alle gansdagen dat per maand werd doorgebracht in foerageergebieden in 2005/06 (rechterpaneel).

Gouden Lepelaar voor Frank Saris

Ieder jaar reikt Vogelbescherming Nederland een Gouden Lepelaar uit aan iemand die zich heeft onderscheiden wat betreft activiteiten binnen de vogelwereld. Tijdens het Vogelfestival van 2007 was Hans Vader reeds de gelukkige, maar Vogelbescherming wilde dit jaar nogmaals een Gouden Lepelaar uitreiken. Deze eer viel te beurt aan Frank Saris die zich als directeur van SOVON al ruim 20 jaar inzet voor een solide basis voor het werk van Vogelbescherming Nederland met de gegevens die SOVON verzamelt. Bovendien heeft hij zich de laatste jaren met hart en ziel gestort op '100 jaar vogels beschermen', een lijvig boek over de ins en outs van een eeuw vogelbescherming in Nederland.

Hij was totaal verrast en uiteraard zeer verguld met deze onderscheiding die hij tijdens de Landelijke Dag van SOVON kreeg opgespeld door Jan Grotenhuis, bestuurslid van Vogelbescherming Nederland. 'Ik ben sprakeloos', was het enige wat Frank uit wist te brengen. Volgens ingewijden is hij met deze onderscheiding de jongste Gouden Lepelaarswinnaar ooit, een grote eer dus!

Ganzen en zwanendag op zaterdag 26 januari 2008

De SOVON Ganzen- en Zwanenwerkgroep organiseert op zaterdag **26 januari 2008** een speciale **ganzen en zwanendag**. Toegang is gratis en alle geïnteresseerden zijn welkom. Vooral ganzen- en zwanentellers en ringaflezers zullen aan hun trekken komen. Tevens wordt het nieuwe slaapplaatsproject toegelicht dat door SOVON deze winter wordt opgestart. De bijeenkomst vindt plaats in Hotel Haarhuis in Arnhem, tegenover het NS Station (adres: Stationsweg 1). De zaal is open vanaf 10:00 en het programma loopt van 10:30 tot 15:30.

Op het programma staan presentaties van Berend Voslamber over **broedende Grauwe Ganzen** in de Ooijpolder, Fred Cottaar over **Kleine Rietganzen in Friesland**, Romke Kleefstra & Olaf Klaassen over **slaapplaatsstellingen van ganzen**, Kees Koffijberg over het **bepalen van broedsucces bij ganzen en zwanen** in het veld, Helmut Kruckenberg over het **Russische eiland Kolguyev**, Bart Ebbinge over het invoeren van **kleurringen** via www.geese.org, Robert Kwak over tussentijdse resultaten van de **evaluatie** van het nieuwe beleid omtrent **ganzenopvang** en Jan Beekman & Jeroen Nienhuis over een **20-jarige populatiestudie** aan **broedende Knobbelzwanen** in Groningen.

Eventuele vragen of meer informatie via [Kees Koffijberg](mailto:kees.koffijberg@sovon.nl), kees.koffijberg@sovon.nl of 024-6848111.

Broedseizoen 2007 op de Wadden

Vanaf begin jaren negentig van de vorige eeuw werken de drie Waddenzee-landen samen om de bescherming van de Waddenzee gestalte te geven. Daarvoor is een uitgebreid monitoringprogramma opgezet, als vinger aan de pols van het Waddennmilieu. In opdracht van het Ministerie van LNV coördineert SOVON het vogelgedeelte, dat zowel watervogeltellingen als broedvogelinventarisaties omvat. Eens in de vijf jaar worden alle karakteristieke broedvogels integraal gekarteerd; vorig jaar was dit het geval. In de tussenliggende jaren worden alleen kolonievogels en zeldzame soorten integraal bijgehouden, en worden voorts in een veertigtal steekproefgebieden ook de algemene broedvogels geïnventariseerd.

Trends en oorzaken

Het behoud van natuurwaarden begint met het vaststellen van trends door tellingen. Zeker bij afwijkende of negatieve trends is het van belang ook de oorzaken te kennen. Voor het Waddengebied worden daarvoor programma's opgezet, die in SOVON-Nieuws al eens beschreven zijn door Bruno Ens. In trilateraal verband wordt nu gewerkt aan het opzetten van een reproductiemeetnet. Iets waarop we in Nederland al wat vooruitlieden, maar dat nu ook in Duitsland en Denemarken opgezet zou moeten worden. Het jaarlijks vaststellen van de reproductie van bepaalde soorten Waddenbroedvogels is een belangrijke stap voorwaarts, want het kan belangrijke informatie opleveren waarom bepaalde soorten toe- of afnemen. Gegevens over sterfte, emi- of immigratie en voedselbronnen zijn evenzeer van belang. Hiernaar wordt wel studie gedaan, maar nog niet Waddenwijd gecoördineerd.

Verdere toenames

Lepelaar en Aalscholver namen gemiddeld genomen in 2007 opnieuw toe. Enkele locaties lijken meer in trek te komen bij Lepelaars, zoals Balgzand en de haven van Den Oever (!) (goed voor een kleine 100 paren) en de beide Rottums (70 paren). Het aantal Aalscholvers in de Kroon's Polders (Vlieland) was aan het begin van broedseizoen aan de lage kant. Dat het later aantrok, kan wijzen op een influx van paren die in het IJsselmeergebied hun broedsel zagen mislukken en het daarna op Vlieland nog eens probeerden. De Kleine Zilverreiger is op Schiermonnikoog inmiddels vaste broedvogel in klein aantal (tiental paren). Op Texel, waar dit reigerdje al een aantal jaren in het broedseizoen gezien wordt, bestaan vermoedens over een broedgeval in 2007. Voor het eerst werden nu ook broedgevallen vastgesteld in het aangrenzende Duitse deel van de Waddenzee. Net als eerder bij Lepelaars, lijkt onze Waddenzee dus als springplank voor een oostwaartse verplaatsing te fungeren.

Steltlopers in mineur?

In april was het stralend mooi en droog. Heerlijk voor de vogels, zou je denken. Maar door het uitblijven van regen en harde wind droogden wat hoger gelegen slenken, grote delen van de kwelders, zomerpolders en ook binnendijkse polders uit. Op sommige stukken leek de bodem wel beton. Die tijd was voor soorten als Scholekster en Grutto, die met hun snavel wormen en andere bodemdieren moeten bemachtigen, absoluut niet gemakkelijk. In Noord-Friesland buitendijks kwamen veel Grutto's niet aan broeden toe. De aantallen Bontbek- en Strandplevieren in 2007 zijn waarschijnlijk vergelijkbaar met die van vorig jaar. De Strandplevier, waarvan maar enkele tientallen paren in het Waddengebied broeden, bevindt zich al jaren op een kritiek laag populatieniveau. Dat geldt ook voor Watersnip en Kempphaan, waarvan de laatste jaren alleen incidentele gevallen worden gemeld en van de eilanden vrijwel niets. In 2007 werden Kemphanen nog vastgesteld in het Lauwersmeergebied en de Bantpolder. Een hoogtepuntje waren de broedverdachte Bonte Strandlopers in het Lauwersmeer. Nesten werden niet gevonden, maar dat is ook uiterst moeilijk bij deze soort. Wel is afleidingsgedrag waargenomen. Het vorige broedverdachte geval dateert uit 2001 (Dollard).

Verplaatsingen bij sterns

Op Griend is het aantal Grote Sterns weer verder afgenomen. Er broedden nog 6600 paren; beduidend minder dan de ruim 11.000 in 2003-04. Toen was de Waddenpopulatie echter nog vrijwel beperkt tot Griend. Daarna zijn Grote Sterns zich gaan verspreiden over verschillende locaties, zoals de binnendijkse Petten (Texel), Boschplaat (Terschelling) en het kweldertje bij Hollum (Ameland). In vergelijking met 2006 waren er in deze gebieden grote verschuivingen. De Boschplaat werd weer verlaten, maar op Ameland broedden maar liefst 5000 paren. De kolonie op Texel liep terug van 1100 naar ruim 300 paren. In hoeverre werkzaamheden op een perceel net

Blauwe Kiekendief. (Foto: Lieuwe Dijkse)

Jonge Lepelaar. (Foto: Arie Ouwerkerk)

naast de kolonie daaraan debet zijn, blijft de vraag.

Het aantal Dwergsterns handhaafde zich goed. Opvallend is dat het leeuwendeel in de westelijke Waddenzee broedde, vanaf de Noordvaarder op Terschelling (waar de kolonie groeide tot 70 paren!) tot en met de Noorderhaaks (Razende Bol) bij Texel.

De aantallen van Visdief en Noordse Stern lijken niet sterk te zijn veranderd, maar door de hoge vloed in juni spoelden veel kleine jongen en eieren weg.

Meeuwen: verliezers en winnaars

In enkele kolonies Kleine Mantelmeeuwen werd afname gerapporteerd. Net als in de afgelopen jaren bleef de reproductie van de Stormmeeuw erg laag als gevolg van kanibalisme en predatie door grotere meeuwensoorten. Enkele jaren geleden vond er een verplaatsing plaats van Kokmeeuwen van de vastelandskust, waar veel kolonies belaagd werden door vossen, naar de eilanden. Opvallend genoeg is de Kokmeeuw nu op Schiermonnikoog alweer op zijn retour. Zouden de eilanden te ver van de traditionele foerageergebieden liggen? Nemen de grote meeuwensoorten (die op de vastelandskust ontbreken) de rol van de vos over op de eilanden? Of is er gewoonweg minder te halen in de Waddenzee voor Kokmeeuwen? Zoals hierboven geschetst is het vaststellen van aantallen en trends slechts het begin van het begrijpen en uiteindelijk beschermen van de Waddennatuur.

Terwijl de Zwartkopmeeuw in het Delta-gebied floreert, bleef het voorkomen in het Waddengebied tot nu toe beperkt tot incidentele broedgevallen (meest solitaire paren tussen Kok- of Stormmeeuwen) die doorgaans geen jongen opleverden. In het zuidelijkste deel van het Waddengebied begint zich echter een heuse kolonie te vormen. Op het Normerven, een (kunstmatige) kwelder voor de kust van Wieringen, nestelden tussen de Kokmeeuwen 34 paren, die flink wat jongen grootbrachten.

Muizeneters dieper in de problemen

Over Blauwe Kiekendief en Velduil helaas geen positieve berichten. De Velduil, toch al gezakt naar een bedenkelijk populatieniveau, nam opnieuw af. Nu het Eemshavengebied verder wordt ingericht (groeïende economie...) valt er weer een broedlocatie af.

De Blauwe Kiekendief bereikte een nieuw dieptepunt. Waren er in 2004 nog 58 territoria, dit jaar waren er maar 36. Op Texel, waar de soort lang goed standhield, zakte het aantal aanwezige paren in twee jaar tijd

van 21 naar 15. Deze paren hadden 11 nesten (vorig jaar nog 18), met redelijke broedresultaten. Op de andere Waddeneilanden was dat niet het geval. Van 4 nesten op Ameland vloog maar 1 jong uit en van de 9 paren op Terschelling waren er maar 4 succesvol. Het kleurringprogramma levert interessante gegevens op. Op Texel broeden al 8 gekleurde vrouwtjes (alle afkomstig van Texel zelf), op Vlieland 1 (van Ameland) en op Terschelling 3 (1 van Ameland, 2 van het eiland zelf). Jonge gekleurde kiekendieven van Schiermonnikoog zijn nog niet vastgesteld als broedvogel. Verheugend is dat onderzoek aan Blauwe Kiekendieven in 2007 ook voor het eerst werd uitgevoerd op de Duitse Waddeneilanden, waar mogelijk ook een deel van onze gekleurde vogels tot broeden komt.

Met dank aan alle Waddeninventariseerders: zowel vrijwilligers als terreinbeheerders. De volledige resultaten, die nu nog lang niet volledig zijn, zullen weer in het landelijke broedvogelrapport over 2007 vermeld worden. De resultaten van de integrale telling worden gepresenteerd in het broedvogelrapport 2006, dat komend voorjaar verschijnt.

Lieuwe Dijkse

Slecht broedseizoen arctische ganzen en zwanen

Ganzen en zwanen die in arctisch Rusland broeden zijn dit najaar met uitzonderlijk weinig jongen in de winterkwartieren teruggekeerd. Steekproefsgewijze tellingen in groepen Kleine Zwanen, Toendrijetganzen, Kolganzen en Brandganzen wijzen voorlopig op hooguit 10% eerstejaars in de populatie. In groepen Kleine Zwanen en Brandganzen worden vaak zelfs minder dan 5% jongen geteld. Bij geen van deze soorten werden sinds 2000 dergelijk lage jongenpercentages vastgesteld; bij de Kolgans moeten we zelfs terug tot 1978/79 voor een vergelijkbaar slecht broedjaar. Langdurige koude en sneeuwbedekking in grote delen van de toendra langs de Barentsz Zee is waarschijnlijk de belangrijkste oorzaak voor het magere broedseizoen. De (Zwartbuik)rotganzen die op Taimyr broeden, daarentegen, deden het beter dan voorspeld. In veel groepen worden 10-15% eerstejaars gezien. Kleine Rietganzen van Spitsbergen hadden een gemiddeld broedseizoen (13% eerstejaars).

Voor ganzen en zwanen worden speciale tellingen georganiseerd om de leeftijdsverhouding in het veld vast te leggen. Interesse om mee te doen?

Neem contact op met Kees Koffijberg, kees.koffijberg@sovon.nl of 024-6848111

Kolgans met jong. (Foto: Harvey van Diek)

Verzamelaars maken onderzoek naar vogelgriepvirussen mogelijk

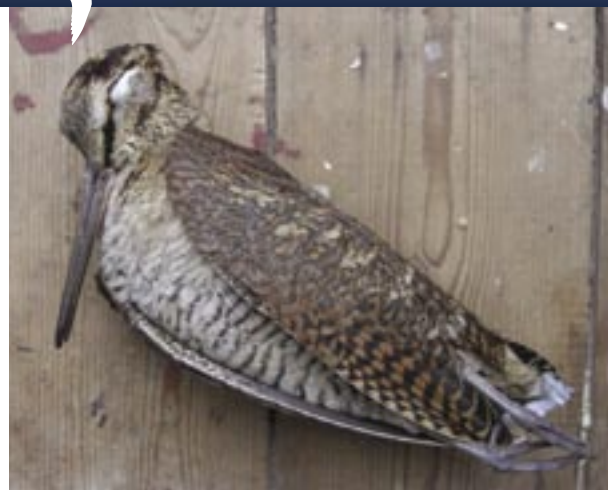
Vorig najaar is SOVON van start gegaan met een nieuw monitoringproject, het kadaveronderzoek. Doel van het project is om meer zicht te krijgen op het voorkomen van vogelgriepvirussen bij wilde vogels. Daarvoor worden geschikte vogelkadavers verzameld en voor onderzoek naar een laboratorium – het Centraal Instituut voor DierziekteControle Lelystad (CIDC-Lelystad) – gezonden. Uitsluitend verse en complete kadavers van een aantal water- en vogelsoorten en de Buiszard worden verzameld, omdat van deze soorten bekend is dat ze vogelgriepvirussen onder de leden kunnen hebben.

Inmiddels zijn er door de deelnemers aan het project meer dan 700 kadavers verzameld. Deze zijn afkomstig uit nagenoeg alle delen van het land, met een nadruk op de kustprovincies. De regio's met de meeste vondsten zijn het Lauwersmeergebied, Wieringen en de Afsluitdijk, De Kreupel, Kennemerland en West-Brabant. Enkele minder alledaagse vogelsoorten die werden verzameld zijn Wilde Zwaan, Topper, Grote Zaagbek, Mandarijneend, Ooievaar, Lepelaar, Kluut, Grote Jager, Zwartkopmeeuw en Noordse Stern. Ook het totaal van 18 Houtsnippen is opvallend. Het merendeel van de vondsten heeft uiteraard betrekking op algemene soorten, in het bijzonder Zilver- en Kokmeeuw.

De top tien van meest verzamelde vogelsoorten ziet er tot dusverre als volgt uit (aantal vondsten tussen haakjes):

Zilvermeeuw	(162)
Kokmeeuw	(113)
Wilde Eend	(80)
Knobbelzwaan	(53)
Grote Mantelmeeuw	(37)
Scholekster	(23)
Stormmeeuw	(22)
Visdief	(21)
Kleine Mantelmeeuw	(19)
Blauwe Reiger	(19)

Bij vijf van de verzamelde vogels (Wilde Eend, Knobbelzwaan en Zilvermeeuw) is een vogelgriepvirus aangetroffen. Het ging daarbij steeds om relatief onschuldige – zogenaamde laagpathogene – virustypen, en niet om de H5- of H7-typen die geregeld voor opschudding zorgen vanwege de gezondheidsrisico's voor mens en pluimvee. Omdat de kennis over het voorkomen van vogelgriepvirussen bij wilde vogels nog relatief beperkt is, dragen

Houtsnip, identificatienummer 414645, verzameld in IJmuiden op 3 november 2007. Houtsnippen worden vooral in oktober-december als raamslachtoffer aangetroffen, niet zelden midden in een stedelijke omgeving. (Foto: Roy Slaterus)

de deelnemers met elk verzameld kadaver daadwerkelijk een steentje bij. Deelnemers aan het kadaveronderzoek ontvangen van SOVON materialen om kadavers schoon en eenvoudig te vervoeren, evenals een onthefring om dat te mogen doen. Het transport naar het CIDC-Lelystad wordt door SOVON verzorgd. Een ieder die wil helpen verzamelen wordt van harte uitgenodigd om zich aan te melden. Om een beter beeld te verkrijgen van doodsoorzaken van vogels en zoogdieren kunt u bovendien uw waarnemingen invoeren in een database. Deze kunt u vinden op de website van SOVON www.sovon.nl in de rubriek 'snelpelingen'.

Wilt u meer weten over het kadaveronderzoek of over het invoeren van waarnemingen van dode vogels en zoogdieren, neem dan contact op met Roy Slaterus (roy.slaterus@sovon.nl, 06-49390496) of surf naar www.sovon.nl.

DC-zaken

Binnen de gelederen van de DC's (LSB) is het een en ander veranderd:

D6, Overijssel-west. Na jaren DC geweest te zijn in dit district heeft Erwin Goutbeek ervoor gekozen om een vierjarige studie te beginnen aan het Van Hall-instituut. Omdat daar natuurlijk erg veel tijd in gaat zitten heeft hij de keuze moeten maken om zijn taak als DC over te dragen aan iemand anders. Gelukkig was die persoon vlot gevonden: Martijn Bunschoek! We wensen Erwin natuurlijk veel succes toe met zijn studie en Martijn met zijn DC-schap.

D7, Flevoland. Na drie jaar het DC-schap op fanatieke wijze vorm te hebben gegeven heeft Jan Dolphijn met enige tegenzin het DC-schap opgegeven. De redenen waren echter bijzonder heugelijk, de belangrijkste is wel dat hij in januari vader wordt en daar zal

uiteraard veel tijd in gaan zitten. We zijn dus op zoek naar een nieuwe DC in Flevoland!

D12, De Achterhoek. Nadat De Achterhoek het iets meer dan 1 jaar heeft moeten doen zonder DC is er weer een opvolger gevonden voor dit fraaie stukje Nederland! Hopelijk krijgen we de IJsvogels, Grote Gele Kwikken en Europese Kanaries weer goed op de kaart! Henk-Jan Hof: veel succes!

D13, Grote Rivieren. Sinds het vroege voorjaar van 2002 heeft Hans de Boer samen met Marc Westermann (later opgevolgd door Antoon van den Heuvel) het DC-schap gestalte gegeven. Afgelopen herfst hebben Hans en Antoon het stokje na 5½ jaar overgedragen aan Jan van Diermen. Hans en Antoon; ook langs deze weg ontzettend bedankt voor jullie inzet!

RC-wisselingen

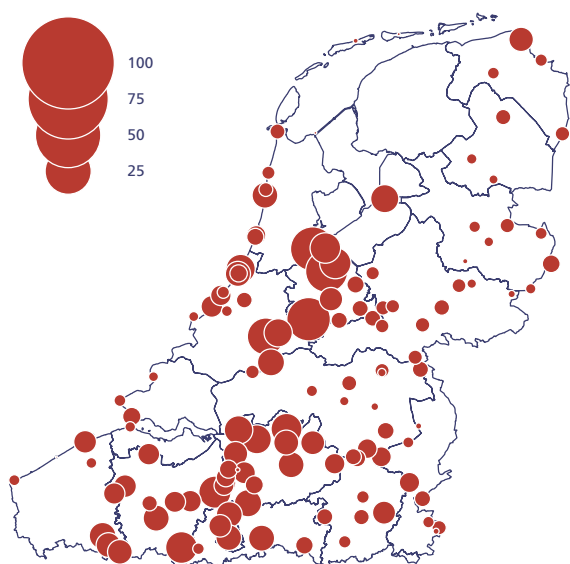
Bij de aansturing van de watervogeltellingen zijn er twee wijzigingen te melden. Na jarenlange intensieve betrokkenheid bij de watervogeltellingen hebben Cor Berrevoets en Kees Scharringa besloten om hun verantwoordelijkheden over te dragen. Cor Berrevoets heeft zich altijd zeer intensief met de uitvoering en organisatie van de watervogeltellingen in de Zoute Delta en Zeeland bezig gehouden en was daarnaast een gewaardeerde discussiepartner bij de methodeontwikkeling van het landelijke watervogelmeetnet. Bas van den Boogaard van Rijkswaterstaat-Waterdienst zal zijn rol overnemen. Kees Scharringa heeft sinds 1980 de Midwintertelling in Noord-Holland geëerd. Eerst namens de Provincie Noord-Holland en later Landschap Noord-Holland. Door de jaren heen heeft hij voor een mooie stroom aan tellingen gezorgd uit het Noord-Hollandse. Zijn rol zal worden overgenomen door Roy Slaterus, werkzaam bij SOVON maar woonachtig te Haarlem dus goed bekend in Noord-Holland. Cor en Kees veel dank voor jullie jarenlange betrokkenheid, en veel succes gewenst aan Bas en Roy.

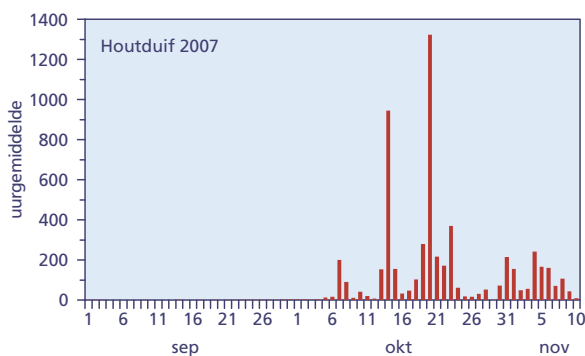
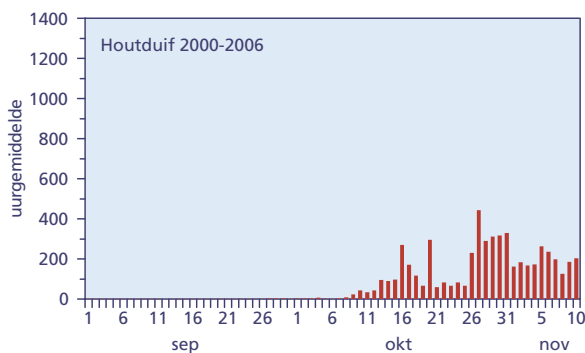
Najaar 2007: zwermen trekvogels naast stille uurtjes

In de vorige SOVON-Nieuws is ingegaan op de samenwerking tussen SOVON en Trektellen.nl, het in 2003 gestarte particuliere initiatief van Jethro Waanders en Gerard Troost om trektellingen via internet beschikbaar te maken. Het enthousiasme voor trektellingen is bepaald nog niet bekoeld: najaar 2007 - dat we half juni laten beginnen - gaven ruim 100 telposten met regelmaat hun tellingen door. Half november waren 14,6 miljoen trekvogels ingevoerd!

Trekkende Pimpelmezen.
(Foto: Arjan Boele)

Figuur 1. Aalscholver. Uurgemiddelden tijdens trektellingen in september/begin november 2007 in Nederland en Vlaanderen. Alleen telposten met min. 25 teluren in die periode zijn opgenomen.

Figuur 2. Houtduif. Timing van de doortrek (uurgemiddelden) in Nederland in 2007 en 2000-06.

Leuk voor de radar, slecht voor de teller?

Hoewel de najaarstrek in feite al half juni begint met de doorkomst van (noord)oostelijke Kieviten en andere steltlopers, en er in de maanden daarna indrukwekkende trekgolven kunnen plaatsvinden van o.a. meeuwen en zwaluwen, is oktober toch de trekmaand bij uitstek. In die cruciale maand is de landtrekteller gebaat bij (zwakke tot matige) wind uit ZW tot ZO; onder zulke omstandigheden blijft een groot deel van de trek gebonden aan de onderste luchtlagen. Komt de wind uit NO, dan vindt de trek onder meewindcondities plaats op grote hoogte. Wanneer de lucht staalblauw is of juist erg heilig, is er op de grond van de trek weinig te zien terwijl de luchtmachtradar kan dichtslaan van de vele stippen die in feite hoog vliegende vogels (individueel of groepen) zijn.

Wat dit betreft hadden we in oktober 2007 nogal eens pech. De hele maand werd gedomineerd door rustige weersomstandigheden, matig zicht (vaak heilig tot mistig) en zwakke meewinden. Frustratie alom op de telposten! Gelukkig werd de grijze soep regelmatig onderbroken door een of enkele heldere dagen, die opvallend vaak in de weekends vielen. Op zulke dagen was het dan ook op vele posten bingo.

Aalscholvertrek

Bij de aalscholvertrek over Nederland spelen twee fenomenen mee: wegtrek van eigen vogels (vooral vanuit het IJsselmeergebied) en doortrek van noordoostelijke (vooral Deense) vogels. De wegtrek van eigen Aalscholvers manifesteert zich sterk in een baan die ZZW vanaf het zuidelijk IJsselmeer/Markermeer over Midden- en Zuid-Nederland gaat en vervolgens Vlaanderen doorklieft (figuur 1). Hoewel verschillende tellers de trek dit jaar wat vonden tegenvallen, werden behoorlijke aantallen geregistreerd, vooral half oktober. Op telposten bij of vlak bezuiden het IJsselmeer, zoals aan de IJmeerdijk, Vijfhoek-Diemen en Corverbos-Hilversum, ging het om dagmaxima van rond de 1100 ex., op posten verder landinwaarts zelfs om nog hogere aantallen (2170 over Castelreesche Heide bij Tilburg op 18 oktober, 2920 over

De Horde-Lopik op 19 oktober). Buiten deze corridor zijn aantallen van enkele honderden Aalscholvers in het binnenland de daglimiet. De aankomst van noordelijke vogels manifesteert zich het duidelijkst op de Eemshaven in Groningen (max. 1180 op 5 oktober). De trekkers die langs de Noordzeekust worden gezien, kunnen zowel eigen vogels betreffen (afkomstig uit het Waddengebied) als noordlingen.

Massa's Houtduiven

Dat de trekbaan van Scandinavische Houtduiven alleen de oostrand van Nederland aansnijdt, weten we ondertussen wel. Toch blijft het fascinerend om te zien hoe mescherp de scheiding tussen massale trek en het ontbreken daarvan is. Dit jaar werden op de meeste Nederlandse posten normale tot lage aantallen gezien, maar binnen de trekbaan ging het om niet eerder vertoonde cohorten. Het aardige voor de trektellers was dat de pieken samenvielen met weekenden. De eerste golf kwam door op 14 oktober (o.a. 95.000 Loozerheide-Weert) en de tweede op 20 oktober (o.a. 64.000 Oelemars-Losser en 101.000 Aan de Majoor-Koningsbosch). Op de laatste dag werden in Nederland en Vlaanderen 1,6 miljoen trekvogels op de website ingevoerd, waarvan de helft uit Houtduiven bestond! Trektellers die op 20 oktober de reünie van hun voormalige trektelposit Spaubeek (Zuid-Limburg) in het veld vierden, hadden wel een heel gelukkige timing (ruim 100.000). Het ging in Twente, zuidoostelijk Noord-Brabant en Limburg om onvoorstelbare aantallen die ook hier ongewoon zijn. Tellers bij Nijmegen moesten knarsetandend constateren dat ze blijkbaar net buiten de trekbaan vielen. De trek golf was tot in de Baskische Pyreneeën merkbaar. Hoewel ze daar wel wat Houtduiven gewend waren, was een dag met meer dan een miljoen trekkers ook daar extreem (K. Lossy). De eerste golf was bij ons aan de vroege kant. In veel jaren komt de trek pas in de tweede helft van oktober op gang, en niet zelden valt de piek in de laatste week van oktober of de eerste tien dagen van november (figuur 2).

Trekkende Koperwiek.
(Foto: Arie Ouwerkerk)

Mezen op drift

Verschillende mezen vertonen wispelturig trekgedrag; het ene jaar schaars op de trekpost, het andere jaar algemeen. De redenen voor massale doortrek liggen in voedselproblemen in broedgebieden elders, eventueel in combinatie met een hoog populatieniveau. De trekbewegingen kunnen een verschillend herkomstgebied hebben (van Midden-Europa tot het noorden van Scandinavië en Rusland), wat zich uit in een per jaar verschillende timing en trekrichting. Het bijzondere aan 2007 was dat zowel Koolmees, Pimpelmees als Zwarte Mees op de telposten duidelijk talrijker waren dan afgelopen jaren het geval was, wat geen wetmatigheid is. Voor Kool- en Pimpelmees was het alweer 5-10 jaar geleden dat vergelijkbare aantallen werden gezien, voor de Zwarte Mees 2 jaar. Zwarte Mezen doken vooral op bezuiden de lijn Zuidoost-Groningen/Amsterdam. Dat ze ten noorden daarvan weinig werden gezien, kan een gevolg zijn van de herkomstgebieden, maar ook van de neiging om open landschappen zo veel mogelijk te mijden. Als stuntelige vlieger zullen Zwarte Mezen in open landschap altijd proberen om bosjes en beplanting te volgen, al is het maar een rijtje bomen. Koolmees en Pimpelmees zijn veel betere vliegers die zich wat minder laten leiden door het landschap. Vooral de aantallen Pimpelmezen spraken tot de verbeelding. Opmerkelijke aantallen werden zowel aan de kust gezien (betrekkelijk weinig echter in het noordwesten) als in het binnenland (figuur 3). Bijzonder was 22 oktober, toen vette aantallen passeerden (of letterlijk uit de lucht kwamen vallen) op de Eemshaven (1240), de IJmeerdijk (1100) en Breskens (2670). In het binnenland was het allemaal minder heftig en lag het een beetje aan de lokale topografie of je mooie groepen zag of niet. Meest opvallend waren de drie dagen, volgend op 22 oktober, met noordoostelijk gerichte trek op de Lemelerberg in Overijssel (max. 280 op 23 oktober). Ook elders werden toen noordwaarts vliegende Pimpelmezen gezien (vaak loeihoo), die blijkbaar correctietrek uitvoerden.

Vinken vroeg maar schaars

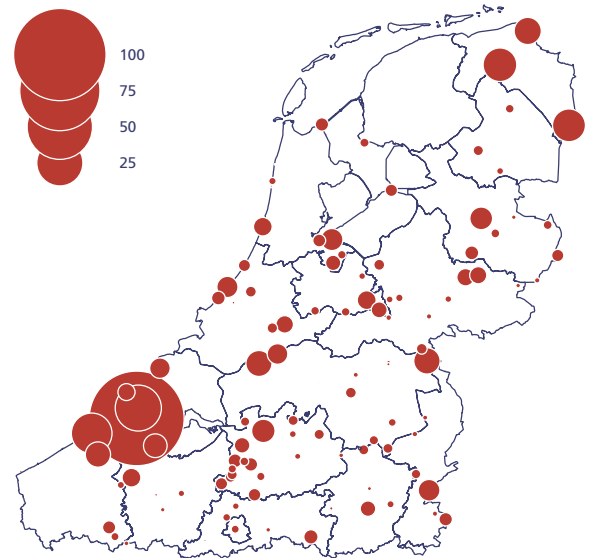
Vinken vormen op de meeste telposten de talrijkste doortrekkers, soms samen met Spreeuwen en in het zuidoosten van het land Houtduiven. Op binnenlandse telposten zijn tijdens de top aantallen van enkele duizenden per dag gebruikelijk, en komen ze soms (2006) boven de 10.000 uit. Aan vooral de Zuid-Hollandse en Zeeuwse kust en langs stuwingspunten in het IJsselmeergebied zijn

de aantallen een factor 4-10 hoger. In 2007 begonnen de Vinken relatief vroeg met een flinke golf eind september en in de eerste dagen van oktober. De verwachte massale trek half oktober bleef echter grotendeels uit (figuur 4). Vooral in het binnenland werd nogal eens geklaagd over de tegenvallende cijfers. Dat zal veel te maken hebben met de weersomstandigheden: meewind en troebele of staalblauwe luchten maken het nu eenmaal moeilijk om de (zeer) hoog vliegende Vinken op te pikken. Ook verschillende andere soorten, waaronder Veldleeuwerik, Graspieper en Witte Kwikstaart, begonnen relatief vroeg met de trek maar bereikten niet de aantallen die ze bijvoorbeeld vorig najaar hadden.

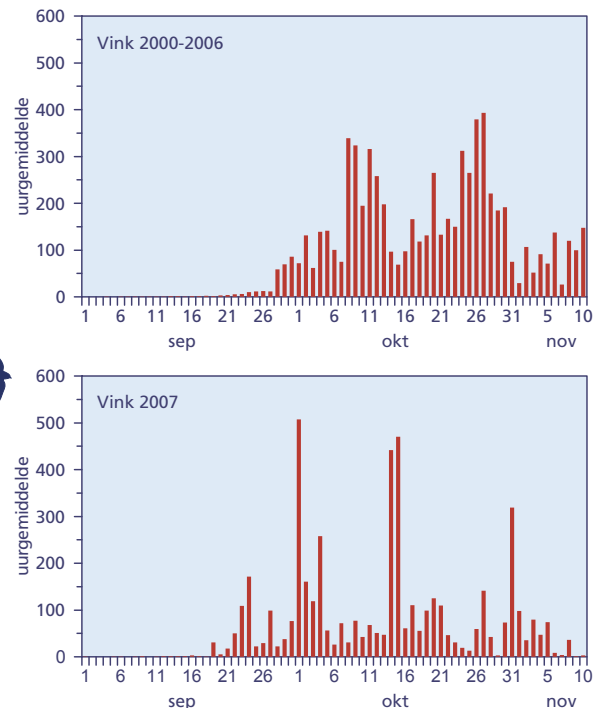
Ander moois

Het is volstrekt onmogelijk om hier een opsomming te geven van andere opvallende fenomenen of bijzonderheden in najaar 2007. De samengebalde inspanningen van honderden trektellers brachten daarvoor eenvoudigweg te veel aan het licht. De sterk toegenomen aantallen Grote Zilverreigers overal in het land, het optreden van relatief veel Ruigpootbuiszuiders (parallel aan wat in Falsterbo, Zuid-Zweden, werd geconstateerd), massale vroege doortrek van Wespenevengels over Zuidoost-Nederland, pulserende stromen Koperwieken die ogenschijnlijk grillig over het land verdeeld waren, dagen met de ene hoge bal Kauwen na de andere... Allemaal zaken waarvan de lezer zich een beeld kan vormen door de website te bezoeken (www.trektellen.nl), de favoriete soort uit te kiezen en gebruik te maken van de vele hulpmiddelen.

Fred Hustings, Arjan Boele
& Gerard Troost

Figuur 3. Pimpelmees. Uurgemiddelden tijdens trek-tellingen in september/begin november 2007 in Nederland en Vlaanderen. Alleen telposten met min. 25 teluren in die periode zijn opgenomen.

Figuur 4. Vink. Timing van de doortrek (uurgemiddelden) in Nederland in 2007 en 2000-06.

Bijeneter. (Foto: Harvey van Diek)

Zeldzame broedvogels in 2007: 1, 2 of 3 nieuwe soorten voor Nederland?

De traditionele herfstbijeenkomst van districtscoördinatoren van het Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB) eind oktober werd doorgebracht op een eilandje in De Wieden. Er waren veel broedvogel-nieuwtjes te melden. In het broedvogelrapport zal alles te zijner tijd gedetailleerd na te lezen zijn.

Veldrietzanger, Kleine Vliegenvanger en Witvleugelstern!

Op de Waddeneilanden werden in de broedtijd enkele bijzondere vogels gevangen. Op 21 augustus ringde Ton van Ree (Vogelringstation Nebularia) op Vlieland een volwassen vrouwtje Veldrietzanger met broedvlek en twee jonge, vliegvlugge vogels. Een week later hing een derde jong in het net. De jongen waren 4-6 weken oud. DNA-onderzoek toonde aan dat ze 'zuiver' waren en niet het product van hybridisatie met een andere soort, zoals bij soorten ver buiten hun normale broedgebied soms voorkomt. Dat een Veldrietzanger-gezin over grote afstand wegtrekt en het familieverband bewaart, is onwaarschijnlijk. Het lijkt er dan ook sterk op dat een eerste Nederlandse broedgeval op Vlieland plaatsvond. Een wel zeer onverwachte nieuwkomer! De dichtstbijzijnde broedgebieden liggen bij de Zwarte Zee in Bulgarije en in de Donaudelta in Roemenië. Het aantal waarnemingen in Nederland bedraagt nog geen 20.

Een andere spectaculaire vangst was die van een vrouwtje Kleine Vliegenvanger met broedvlek op Schiermonnikoog op 8 juni door Henk Luten en Jan Westera (VRS Schiermonnikoog). Zingende (meestal tweede kalenderjaar, niet uitgekleurde) mannetjes zijn in het voorjaar niet onbekend in ons land, en er zijn ook enkele broedgevallen gemeld, maar die waren nooit vergezeld van volledig overtuigende documentatie. Niet eerder waren de aanwijzingen voor een zeker broedgeval dus zo sterk als in 2007! Frappant is dat twee weken voor de vangst een uitgekleurd mannetje twee dagen zat te zingen elders op het eiland. De vangst, een jaar eerder op dezelfde plek, van twee jonge Kleine Vliegenvangers met restanten van het juveniele kleed (26 augustus, 10 september) geeft te denken. Het dichtstbijzijnde broedgebied ligt in het zuiden van Sleeswijk-Holstein, op 150 km van de grens met Groningen.

In de vorige SOVON-Nieuws was al het nodige te lezen over nestelende Witvleugelsternen in de Krimpenerwaard (2 succesvolle paren, 3 uitgevlogen jongen) en de Sliedrechtse Biesbosch (2 resp. 4). De eerste uitgevlogen jongen in ons land!

Pas op de plaats voor zilverreigers

De Oostvaardersplassen herbergen niet alleen zo'n 3000 grote herbivoren (heckrunderen, konikpaarden, edelherten) maar ook de grootste kolonie Grote Zilverreigers van West-Europa. Na een explosieve toename van rond de 50 naar 143 paren in 2002-06 waren de verwachtingen hooggespannen. Er werden echter 'slechts' 43 nesten geteld. Er zijn geen aanwijzingen dat de verdwenen Grote Zilverreigers een ander broedgebied hebben bezet. In De Wieden werden opnieuw 2 paren aangetroffen en in de Veenhuizerstukken Gr een baltsend en copulerend paar, dat begin juni werd vergezeld van twee kleinere, mogelijk jonge, vogels.

Kleine Zilverreigers ontbraken in de Oostvaardersplassen (22-25 nesten in 2003-06). In het Quackjeswater, waar de laatste jaren de grootste kolonie zat, was het aantal nesten lager dan in 2006 (van 55 naar 42). In De Braakman, waar twee subkolonies aanwezig waren (34 resp. 6-8 nesten), vlogen relatief weinig jongen uit (20-35). Er werden drie nieuwe kolonies gevonden in de Delta, steeds in aalscholverkolonies: De Maire, Schouwen-Duiveland (15), Speelmansplaten bij Tholen (5) en nabij de Krammerse Slikken in het Volkerakmeer (3). De landelijke populatie is in 2007 voor het eerst sinds 1996 waarschijnlijk niet gegroeid (2006: 116).

Buiten de bekende Kwakken-populaties in dierentuinen (19 nesten in Artis, 3 in Blijdorp, 7 in Alphen a/d Rijn) werden zekere broedgevallen vastgesteld in de Oostvaardersplassen (3 jongen) en bij Lopik (nest met 3 eieren, 2 jongen geringd op 3 juli). Heilige Ibissen waren aanwezig in Alphen a/d Rijn (7 nesten van vrijvliegende paren), Botshol - primeur voor Limburg - in De Banen, Nederweert (nestbouwend en broedend paar, niet succesvol).

Opnieuw Wilde Zwaan, Zeearend en Zwarte Wouw

Een van de grote verrassingen van 2005 waren de broedende Wilde Zwanen in Drenthe. In 2006 en 2007 keerden de adulte vogels terug naar hetzelfde nest en vlogen er 2 resp. 4 jongen uit. Het gedrag van een paar Zeearenden op het imposante, ruim 2,5 m hoge en 1,7 m brede nest in de Oostvaardersplassen, was

Jonge gevangen Veldrietzanger, Vinkenbaan, Vlieland, 28 augustus 2007. Foto: Carl Zuhorn (SBB Vlieland)

Kwark op nest bij Lopik.
(Foto: Arjan Boele)

voor iedereen te volgen via de website van Staatsbosbeheer. Het enige jong kreeg op 24 mei een metalen en (grijze) kleurring en verliet op 8 juli het nest. In de Hoekse Waard langs het Hollands Diep bouwde een paar Zwarte Wouwen een nest in een populier. Waarschijnlijk bleef het bij nestbouw; eind mei waren de vogels verdwenen. Zekere broedgevallen zijn in ons land alleen vastgesteld in 1984, 1996, 2000 en 2006. Net over de grens bij Nijmegen bracht een paar 2 jongen groot.

Meer Kwartelkoningen en nieuwe kraanvogelplek

Voor de Kwartelkoning was 2007 na drie matige jaren een stuk beter, met 280-330 roepen-de mannetjes (86 in 2006), vooral in Oldambt (Groningen), Drenthe en langs de IJssel ten noorden van Deventer. Sinds 2001 broeden er Kraanvogels in het Fochteloërveen, en ook dit jaar brachten 2 paren ieder één jong groot. Dit jaar werd voor het eerst ook elders gebroed, in het Dwingelderveld, waar het broedgeval helaas mislukte.

In Gelderland werd een nieuw Oehoe-paar gevonden (2 uitgevlogen jongen)! In totaal waren er dit jaar 5 paren in Nederland aanwezig, 2 in Gelderland en 3 in Limburg. Een zesde paar zat net ten oosten van de Limburg-Duitse grens. Kerkuilen hadden in veel districten een topjaar met veel jongen en tweede broedsels. Ook de IJsvogel floreert nog steeds, met in randgebieden als Gooi & Vechtstreek en Groningen de sterkste groei.

Opnieuw Duinpieper en Bijeneters

Nadat de Duinpieper drie jaren compleet ontbrak, was er dit jaar weer een territorium, op het Hulshorsterzand (paar waarvan het mannetje regelmatig zong; H. Raaijmakers). Profiteren Bijeneters van stijgende temperaturen in mei-juni? Voor het derde opeenvolgende jaar waren er broedgevallen. In 2005 waren 3 paren bij Monster succesvol, in 2006 werd gebroed in Friesland (1 paar) en Drenthe (2). In 2007 nestelde een paar in Drenthe. De jongen werden net voor het uitvliegen gepreedeerd door een vos. In Vlaanderen broedt de soort sinds 2002 jaarlijks, in Duitsland neemt de inmiddels ruim 350 paren tellende populatie toe.

Na de doorbraak van Middelste Bonte Spechten in 2006 (117 territoria, een verviervoudiging t.o.v. 2005) waren de verwachtingen hooggespannen. Speciale zoektochten in Zuid-Limburg leverden, toch wel verrassend, 'maar' 44 territoria op (28 minder dan vorig jaar). Ook in Noord-Brabant waren er geen vorderingen, maar in Twente namen de aan-

tallen toe naar 48 (was 35). Nieuw waren vestigingen bij Venlo in Noord-Limburg en nabij het SOVON-kantoor bij Nijmegen. De broedgebieden van de Kortsnavelboomkruiper overlappen deels met die van de Middelste Bonte Specht. In Twente werden liefst 7 territoria opgespoord nadat de soort daar een jaar eerder voor het eerst als broedvogel was gevonden. Tellingen in Zuid-Limburg suggereren min of meer stagnerende aantallen aldaar.

Cetti's Zangers en Graszangers profiteren van warme winters

Sinds 2003 zit de Cetti's Zanger in de lift. In 2007 waren er meer dan 50 langdurig bezette territoria aanwezig (de meeste in de Delta), een verdubbeling ten opzichte van 2006. Hiermee komen de topaantallen uit de jaren zeventig snel in zicht (ca. 60 in 1978). Op enkele plekken werden ook adulten met voer of uitgevlogen jongen gezien. Ook de Graszanger profiteert van zachte winters. Op Saeftinghe, het bolwerk, werden 40-50 zangposten gemeld, elders in Zeeland minimaal 24. Een Krezelzanger zong op 1 en 16 juni net buiten een BMP-plot bij het Zuidlaardermeer. Een zingende Ortolaan op 1 juni bij Bladel NB bleef helaas zonder vervolgaarneming.

Steeds zeldzamer en bijna uitgestorven...

Na een opleving van 23 Korhanen in 2006 kwam de telling dit jaar met 15 hanen weer op een sinds 2000 gebruikelijk niveau. Op 7 september werden de eerste Korhanen uitgezet op de Hoge Veluwe en enkele tientallen volgden in de maanden erna. Het is afwachten wat dit oplevert. Het aantal gemelde Kemphanen is laag, wie weet ze nog te ziten? Een opvallende melding van een verdacht vrouwtje komt uit De Wieden. Dat het slecht gaat met de Draaihals is inmiddels wel bekend. Succesvolle broedgevallen, zoals dit jaar op De Hoge Veluwe (3 jongen), worden niet meer ieder jaar bekend. Slechts 8 paren Kramsvogels werden tot nu toe bekend uit Zuid-Limburg, naast enkele gevallen elders (nest met jongen in Sirjansland Zld en alarmerend paar in Lindevallei Fr). Het lijkt erop dat de soort 35 jaar na vestiging (max.700-900 paren in 1986-90) ons land weer gaat verlaten.

Ook de Grauwe Gors staat inmiddels op het punt van uitsterven! De enige territoria werden gemeld uit de Rijnstrangen Gld en Vughtse Gement NB. In Limburg werd geen enkele zingende vogel gehoord in het broedseizoen! Wie de Broedvogelatlas (2002) erop naslaat zal zien dat er rond de eeuwwisseling, ondanks scherpe afname, nog 50-100 paren in Nederland zaten. De slotzin van de soort-

tekst in dat boek, dat de kans bestaat 'dat de soort over 25 jaar te boek staat als voormalige broedvogel', lijkt zelfs nog te optimistisch te zijn geweest.

Bovenstaand overzicht is nog verre van volledig. Mocht u nog gegevens over zeldzame broedvogels hebben, dan ontvangen we die graag zo snel mogelijk. Het verslag over 2006 valt komend voorjaar bij alle LSB-tellers die in dat jaar actief waren in de bus als dank voor hun inspanningen! Tot slot wil ik alle vrijwillige en professionele tellers bedanken voor hun gegevens uit 2007.

Arjan Boele

Het LSB is een onderdeel van het Meetnet Broedvogels dat wordt georganiseerd in het kader van het Netwerk Ecologische Monitoring. Het LSB-project wordt uitgevoerd in samenwerking met het CBS en wordt financieel mogelijk gemaakt door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

Korhoen. (Foto: Han Bouwmeester)

Boerenzwaluw. (Foto: Arie Ouwerkerk)

Een (boeren)zwaluw maakt geen winter: PTT-december 2006

Ruim 400 tellers waren in december 2006 actief om in heel Nederland wintervogels en zoogdieren op te sporen voor het Punt-Transect-Tellingenproject (PTT). Alweer de 29e editie van deze langstlopende SOVON-telling, en wederom in samenwerking met het CBS. Maar was het eigenlijk wel winter?

Nauwelijks winter

De winter van 2006/07 was de zachtste ooit in Nederland sinds het begin van de metingen in 1706. Met gemiddeld 6,5 °C tegen een langjarig gemiddelde van 3,3 °C verbrak hij alle records. In de telperiode voor het PTT (15 december - 1 januari) waren de temperaturen echter gedaald tot waarden die normaal zijn voor de tijd van het jaar, met af en toe wat (nacht)vorst.

Soorten en aantallen

Er werden grote verschillen binnen Nederland zichtbaar. Een vogelaar in de Veluwe bossen telde 96 vogels verdeeld over 18 soorten op zijn route, iemand op Noord-Walcheren wist 3646 vogels in 97 soorten te verschalken, met Kleine Alk (2) en IJsdruiker (1) als parels aan de kroon. Gemiddeld telt een PTT'er op een dag zo'n 3200 vogels, verdeeld over 39 soorten. Op alle 404 routes samen werden 1,3 miljoen vogels in 182 soorten bij elkaar gesprokkeld.

Pap met krenten

Ook nu weer waren Smient en Kolgans de meest talrijke soorten, maar de nummers drie en vier waren een verrassing: Kievit en Spreeuw. Beide soorten profiteren van de reeks van zachte winters en vertonen al drie winters achter elkaar een stijgende index. Een andere bulksoort, de Meerkoe, stond vorig jaar nog op nummer drie, maar kelderde naar plaats elf.

Leuke krenten in de pap waren IJsdruiker (3), Lepelaar (3), Roodhalsgans (2), Kuifzaagbek (1), Zeearend (2), Kraanvogel (2), Kluut (1), Pestvogel (1) en zowaar de eerste Kuifleeuwerik sinds 2000. Maar al bijna even zeldzaam worden Strandleeuwerik (4), Sneeuwgorst (5), IJsgors (zelfs niet gemeld), Ruigpootbuiserd (4) en Bonte Kraai (7).

Opmerkelijke trends

Echte wintergasten blijven weg, ter wijl zomergasten steeds meer proberen in eigen land te overwinteren. Tjiftjaf, Witte Kwikstaart, Waterral en Roodborsttapuit hielden het de afgelopen winter prima uit in eigen land. Zwartkop (3) en Zwarte Roodstaart (2) werden echter weinig gezien. Beide zilverreigers bleven in recordaantallen in Neder-

land hangen (figuur 1). Flink groepen Grote Zilverreigers werden gezien in gebieden die ook in voorgaande jaren hoge aantallen herbergden, zoals Vossemeer (17), Mijdrecht (15 en 9) en Lekkerkerk (9).

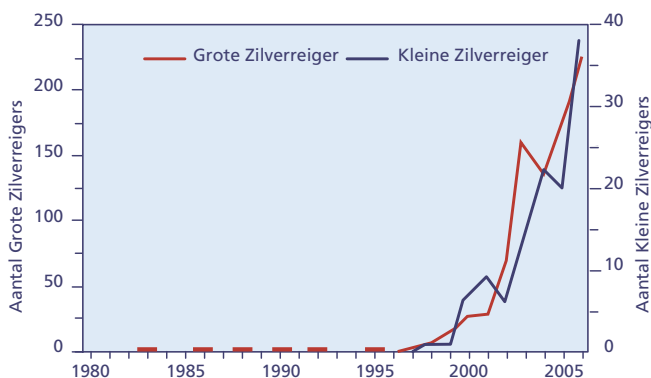
Echte invasiesoorten ontbraken ditmaal. Op de trekposten waren in de herfst wel opvallend hoge aantallen genoteerd van Koperwiek, Kramsvogel en Vink, maar alleen voor de Vink was dit terug te vinden in verhoogde decembertellingen. De nogal slappe doortrek van Blauwe Kiekendief, Sijs en Klapekster weerspiegelde zich in lage PTT-aantallen.

Dat de winter recordzacht was, wordt het mooist geïllustreerd door de Boerenzwaluw die op 19 december rondvloog op een PTT-route op Noord-Walcheren; dit is de eerste zwaluw in 29 jaar decembertellingen!

Bram Aarts

Roodborsttapuit in winterkleed.
(Foto: Harvey van Diek)

Figuur 1. Aantallen Grote en Kleine Zilverreigers tijdens PTT-tellingen.

Foto: Frank Saris

Zeiss-Technolyt ondersteunt Ecuadoriaanse vogelbeschermers

Dit jaar bezocht ik de bovenloop van de Amazone, in Ecuador. Als je nog nooit in de jungle bent geweest is het lastig vogels kijken. Meestal zie je niets. Je moet goed weet hebben van de op dat moment bloeiende bomen en klimplanten, die heel plaatselijk en korte tijd aantrekkelijk zijn voor groepen vogels. Die kennis bezitten de inheemse volkeren. In toenemende mate wordt die kennis ook ingezet voor verantwoord ecotourisme.

Ecuador staat te boek als een behoorlijk groen land, met veel oog voor de bescherming van de jungle. Welnu, dat blijkt bij nadere beschouwing toch tegen te vallen. De vondst van olie in de jaren zeventig, onder het oerwoud is hierbij een belangrijke aanjager geweest. Aanjager van ontbossing wel te verstaan. Ga je bijvoorbeeld over de River Napo naar het westen, vanaf Tena (ten westen van de hoofdstad Quito), dan kom je door een zone van zeker 100 km verwoeste jungle, dankzij de olie-industrie. Deze milieuaantasting is niet zo bekend, maar heeft grote gevolgen. De inheemse bevolking, waaronder de Sani, probeert dit tegen te houden, door grote stukken oerwoud in eigendom te nemen dan wel te houden. Inkomsten uit ecotourisme worden hiervoor ingezet.

Bij mijn bezoek aan een van de prachtige ecolodges langs de River Napo, de Sanilodge had ik het geluk een van de beste, jonge ornithologen als gids mee te krijgen: Carlos Hualinga (foto). Geweldig zoals hij alle geluiden en gewoontes van de dieren van het oerwoud kent. Zonder die kennis zie of hoor je maar een fractie van de grote biodiversiteit. Carlos liep echter rond met een wat schele, aftandse kijker. Hij vertelde me dat hij een paar jaar geleden een nieuwe Zeiss-kijker had gekocht. Bij één van zijn schaarse bezoeken aan het kantoor in hoofdstad Quito werd hij in de bus beroofd van zijn net aangeschafte kijker (hang dus daar nooit een kijker om je nek). Weg waren zijn gedurende een paar jaar gespaarde centen. Het leek mij, in overleg met onze meedenkende sponsor Technolyt (importeur van Zeiss), een goed idee mijn nieuwe Zeiss kijker bij Carlos achter te laten, om hem in staat te stellen nog beter de vogels te bestuderen. Hij was helemaal verguld en een tijdje sprakeloos.

Frank Saris.

Zie SN juni 2005

Nieuwe samenwerking SOVON en Zeiss

Al jaren is Zeiss de hoofdsponsor van het jaarlijkse bedankje voor de tellers, de Landelijke Dag. Voor beide partijen ook al net zo lang tot grote tevredenheid. De combinatie past ook goed vinden wij: Zeiss als topmerk in optiek, net zo als onze waarnemers top zijn in de vogelaarswereld. In de samenwerking is afgelopen tijd een nieuwe stap gezet in de vorm van een kijker-actie. SOVON-leden kunnen met korting een uitstekende Zeiss-kijker uit de Conquest-serie aanschaffen (8x30 of 10x30). Toen ook Vogelbescherming haar winkel ter beschikking stelde voor de verkoop

van de kijkers was de zaak helemaal rond. Het mooie is dat Technolyt, de importeur van Zeisoptiek, een deel van de opbrengst weer ten goede laat komen aan het vogelonderzoek. Komende jaren willen we hiermee de Vogelbalans uitbrengen. Een prima vorm van samenwerking dachten wij zo.

Op vertoon van uw adreswikkelt met waarnemerscode bij SOVON-Nieuws kunt u aanspraak maken op de korting. En als het een beetje meezit hebben we begin 2008 een heuse SOVON-pas, dan wordt het nog gemakkelijker. We houden u op de hoogte!

Foto: Harvey van Diek

Eerste inventarisatie-atlas uitgereikt aan Sieds Boersma

Tijdens de Landelijke Dag op zaterdag 24 november is de eerste nieuwe inventarisatie-atlas uitgereikt door Anita Wouters, Directeur-Generaal bij het ministerie van LNV.

Natuurlijk had iedere waarnemer het verdiend om de eerste in ontvangst te mogen nemen, maar uiteindelijk was Sieds Boersma degene die namens jullie het eerste exemplaar in ontvangst nam. Sieds heeft bij veel SOVON-projecten zijn inbreng gehad, lees er het interview in SOVON-Nieuws 1999-2 maar eens op na.

Maar, niet gewanhoopt, het tweede exemplaar is voor U en ligt op uw deurmat. Mocht dat onverhoopt nog niet gebeurd zijn, neem dan even contact met ons op (024-6848111).

Vogels van de Veluwezoom

De Veluwezoom is het leefgebied van veel vogels waaronder enkele zeldzame soorten als Draaihals, Klapekster en Nachtzwaluw. De Vogelwerkgroep Arnhem e.o. weet uit eigen onderzoek waar en wanneer de vogels aanwezig zijn en heeft dit gebundeld in een boek. De resultaten van 25 jaar tellen van broedvogels, PTT-rondes, akkertellingen, en verzamelde losse waarnemingen zijn nu naar soort en biotoop beschreven.

De VWG-leden hebben naast het telwerk ook veldgegevens gedigitaliseerd, teksten geschreven en foto's verzorgd. Het is de eerste keer dat PTT-gegevens en broedvogelgegevens gecombineerd worden gepresenteerd in een boek. De vogelsoorten worden beschreven naar voorkomen in verschillende biotopen van de Veluwezoom. De lokale trends van zomer- en wintervoorkomen worden getoond in overzichtelijke grafieken, kaarten en tabellen. Daaraan zijn ter vergelijking ook de landelijke en Veluwe trends toegevoegd. Voor wie wil weten hoe het met de verschillende soorten van hogere droge heide of lage zompige bossen is gesteld kunnen aan dit boek hun hart ophalen.

Het boek verschijnt eind maart 2008 en u kunt het bestellen via www.vogelwerkgroeparnhem.nl voor € 22,50 per exemplaar (exclusief € 8,95 verzendkosten). Het boek wordt in full-color uitgevoerd, telt ruim 350 pagina's, is gebonden met harde omslag, en het formaat is 30x24 cm.

Vogels van de Veluwezoom

Vogels van de Veluwezoom

25 jaar onderzoek aan vogels in hun leefgebied

Vogelwerkgroep Arnhem en omstreken

2008 - Jaar van de Scholekster

In het Jaar van ... zijn allerlei soorten aan bod gekomen, van schaarse rietbewoners tot mysterieuze nachtvogels of luidruchtige exoten. In 2008 vragen we aandacht voor een wad- en weidevogel die lange tijd de wind mee had, maar nu in zwaar weer dreigt te raken.

Afnemende aantallen

De felgekleurde en luidruchtige Scholekster bereikt als broedvogel de hoogste dichtheden in het kustgebied, maar is ook diep in het binnenland te vinden. Scholeksters ontbreken alleen in Zuid-Limburg en op de Veluwe (Figuur 1). 's Winters verzamelen ze zich in grote groepen in de Delta en het waddengebied, waar ze op de droogvallende platen naar kokkels, mosselen en andere schelpdieren zoeken. De Nederlandse broedvogels worden dan aangevuld door noordelijke wintergasten. Naar schatting 30% van alle Scholeksters in de wereld overwintert in Nederland, en dat brengt een speciale verantwoordelijkheid met zich mee. Juist omdat Scholeksters hier zo algemeen zijn realiseert niet iedereen zich dat die grote aantallen eigenlijk heel bijzonder zijn.

De Scholekster is niet alleen opvallend, maar ook stevig gebouwd en op het oog weinig kieskeurig. Niet kapot te krijgen zou je denken. De cijfers laten een heel ander beeld zien. De aantallen nemen gestaag af sinds de aantallen broedvogels systematisch gevolgd worden met het Broedvogel Monitoring Project (BMP). Met een jaarlijkse afname van iets meer dan 5% is de Nederlandse broedpopulatie in 15 jaar meer dan gehalveerd (Figuur 2). Een dergelijke afname is opmerkelijk snel voor een langlevende soort als de Scholekster. Er zijn maar weinig weidevogels die zo snel afnemen als de Scholekster! Ook de winteraantallen zijn de afgelopen 15 jaar sterk afgenomen (Figuur 3). Ligt de oorzaak van die dramatische afname vooral in het overwinteringsgebied, en zijn het de gevolgen van de mechanische schelpdiervisserij (die het voedselaanbod direct verlaagt) en de naweeën van de Deltawerken (als gevolg waarvan voedselgebied verdween en nog steeds verdwijnt)? Of spelen negatieve veran-

deringen in de binnenlandse broedgebieden, zoals de intensivering van de landbouw, een even belangrijke of zelfs doorslaggevendende rol? We hopen in het Jaar van de Scholekster antwoord te vinden op die vragen.

Plannen

Op het moment van schrijven zijn nog niet alle plannen volledig uitgekristalliseerd en ook is nog niet zeker of we voor alle onderdelen volledige financiering kunnen vinden. De hoofdlijnen zijn echter duidelijk. We weten dat Scholeksters bijna overal in Nederland broeden en dat ze dat doen op kwelders, in duinen, in weilanden, op akkers en op platte daken in steden. Gedetailleerde en actuele informatie over dichtheidsverschillen binnen Nederland ontbreekt echter. De kaart in de Broedvogelatlas (2002) is gebaseerd op een relatieve telmethode en bovendien inmiddels verouderd en te weinig gedetailleerd. Een actuele, op broedvogeltellingen gebaseerde dichtheidskaart willen we maken door vrijwilligers te vragen 'witte plekken' te inventariseren en vervolgens met nieuwe statistische interpolatietechnieken te schatten hoe de dichtheid binnen Nederland varieert afhankelijk van geografische locatie en het biotoop.

Behalve de broeddichtheid is ook het broedsucces van groot belang. Omdat Scholeksters hun jongen voeren en erg trouw zijn aan hun territorium, is het broedsucces relatief gemakkelijk vast te stellen. We hopen dat iedereen die in het voorjaar een BMP-plotje met broedende Scholeksters inventariseert bereid zal zijn om later in het seizoen nog twee extra bezoeken te brengen om het aantal (bijna) vliegvlugge jongen te tellen. Ook willen we graag weten waar de Scholeksters die in een bepaald gebied broeden

Figuur 1: Verspreiding van de in Nederland broedende Scholeksters uit de Atlas van de Nederlandse Broedvogels (2002). Per atlasblok is aangegeven of de soort er in de periode 1998-2000 voorkwam en welke zekerheid omtrent broeden werd verkregen.

precies overwinteren en hoe goed (of hoe slecht) hun overleving is. Om daar achter te komen is het belangrijk om veel waarnemingen binnen te krijgen van individueel gemerkte Scholeksters. Om waarnemers te stimuleren (meer) ringen af te lezen en in te sturen, willen we een website maken die het melden van ringaflezingen niet alleen sterk vergemakkelijkt, maar ook stimuleert door snelle terugkoppeling over de afgelezen individuen. Ons voorbeeld is www.goosetrack.nl, de website voor geringde ganzen. Vooral in de Waddenzee vliegen al veel individueel gemerkte Scholeksters rond, maar als gevolg van de grote plaatstrouw zijn er locaties met veel gemerkte dieren naast plaatsen waar ze nauwelijks voorkomen. Het is dus ook belangrijk om de ringdichtheid te verhogen door meer dieren te vangen en te merken. Dat kan door in het voorjaar vogels op sozen te vangen met een kanonnet, door tijdens het broedseizoen vogels op het nest te vangen met een tuimelkooi, door bijna vliegvlugge jongen te grijpen voordat ze helemaal kunnen vliegen en tenslotte door buiten de broedtijd met mistnet of kanonnet te vangen op de hoogwatervluchtplaatsen.

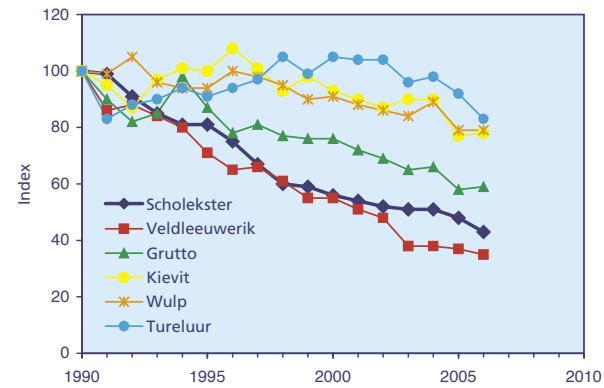
Een geval apart vormen de Scholeksters die in steden broeden. We hopen dat degenen die meewerken aan stadsvogelproject MUS

een of twee extra tochten in hun onderzoeksgebied willen maken om alle foeragerende en alarmerende Scholeksters in te tekenen. Daarnaast zullen we een website maken waar iedereen melding kan maken van op het dak broedende Scholeksters. Hier kunnen ook oude gegevens worden ingevoerd.

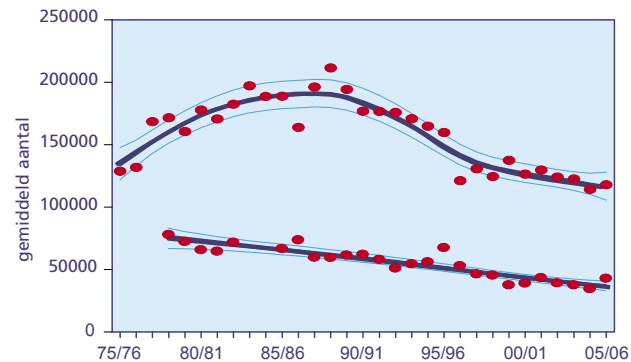
Sowieso zijn we erg geïnteresseerd in historische gegevens. Het Jaar van de Scholekster zal ons veel leren over 2008, maar de gegevens over dat jaar worden natuurlijk extra waardevol als we ze kunnen vergelijken met die uit voorgaande jaren. Dan pas weten we wat er in de tussentijd is veranderd.

Historische gegevens en al bekende dakbroeders kunt u nu al doorgeven via scholekster@sovon.nl, maar houdt voor aanvullende informatie de SOVON-site in de gaten, want begin 2008 zal de invoermodule via de Scholeksterpagina (<http://www.sovon.nl/default.asp?id=40>) beschikbaar komen.

Bruno Ens

Figuur 2: Index voor het aantal broedparen van de Scholekster en een aantal andere weidevogels in Nederland op basis van de gegevens uit het BMP-project. De aantallen paren in het jaar 1990 zijn op 100 gesteld.

Figuur 3: Gemiddeld aantal niet-broedende Scholeksters in Waddenzee (bovenste lijn) en Delta (onderste lijn) in de loop van de tijd op basis van de watervogeltellingen in die gebieden.

De 1000 gepasseerd!

De eerste landelijke slaapplaatstelling deze winter heeft een record aantal Grote Zilverreigers opgeleverd. Er komen steeds resultaten binnen, maar inmiddels is de teller de 1000 gepasseerd. Die magische grens is nog niet eerder overschreden. Uit alle provincies zijn slaapplaatsen gemeld, maar de hoogste aantallen kwamen uit de oostelijke helft van het land. Naar verwachting zullen tijdens het vervolg van deze winter in het westen van het land steeds meer Grote Zilverreigers opduiken. Met deze aantallen is het duidelijk dat veel vogels van buitenlandse origine zijn. De Nederlandse populatie beperkt zich eigenlijk nog steeds tot de kolonie in de Oostvaardersplassen, en daar werden dit jaar 'slechts' 43 broedparen geteld. Vermoedelijk lopen er nog veel meer Zilverreigers rond want nog lang niet alle

slaapplaatsen zijn bekend. Daarom roepen we mensen nog steeds op om slaapplaatsen te zoeken, of aanwijzingen voor mogelijke slaapplaatsen door te geven. De beste manier is om vanaf een half uur voor zonsondergang (rond 16.00 uur) te posten bij een rustende groep. Deze vogels zullen vrijwel altijd in een rechte lijn naar de slaapplaats vliegen. Met wat gebiedskennis is de slaapplaats dan snel gevonden. Als je wilt weten of een slaapplaats al geteld wordt neem dan contact op met Olaf Klaassen. Er zijn nog twee simultaantellingen deze winter, in de weekenden van 19 januari en 22 maart.

Slaapplaats telling Grote Zilverreigers.
(Foto: Gerrit Hiemstra)

(Foto: Harvey van Diek)

SOVON in kaart gebracht

Afgelopen voorjaar werden alle actieve waarnemers door SOVON aangeschreven over een vereenvoudiging van het geven van toestemming voor het gebruik van telgegevens. We wilden hiermee zowel recht doen aan alle bronhouders van de gegevens, als aan de werksituatie voor de collega's op kantoor. Tegelijk stuurden we een kleine enquête mee. Maar liefst driekwart van alle waarnemers nam de moeite een aantal vragen te beantwoorden.

Toestemming gebruik gegevens

De vogelgegevens die SOVON beheert zijn naast de reguliere monitoringprojecten ook voor veel andere toepassingen te gebruiken. Tot dit jaar was het gebruikelijk waarnemers bij iedere toepassing persoonlijk om toestemming te vragen. Een praktijk die met de toegenomen vraag naar gegevens steeds meer ging wringen (zie SOVON-Nieuws 18 (4): 16). In overleg met de ledenraad werd daarom besloten deze afspraak anders vorm te geven, door middel van een éénmalige 'toestemmings-brief', die het gebruik van gegevens van een waarnemer op voorhand regelt (maar die overigens ook elk moment weer aangepast kan worden). Die brief werd afgelopen winter verstuurd; een herinnering volgde in het voorjaar. Naar nu blijkt verleent 92% van alle waarnemers op voorhand toestemming voor gegevensgebruik. De resterende 8% wil net als tot nu toe gebruikelijk was bij iedere gegevens-aanvraag op de hoogte worden gesteld. Hieronder bevinden zich vooral beroepskrachten die namens andere organisaties tellen, maar daarnaast ook individuele vogelaars en een aantal telgroepen. Deze groep waarnemers zal dus worden benaderd wanneer er een vraag naar hun gegevens komt. Waarvoor gegevens uiteindelijk gebruikt worden zal inzichtelijk worden gemaakt op de website, via de pagina waar je ook inlogt voor het invoeren van tellingen (naar verwachting wordt dit in de loop van deze winter operationeel). Daarnaast zal jaarlijks een samenvatting worden gepubliceerd in het jaarverslag.

Wie gaat er schuil achter de waarnemer?

Enquêtes zijn doorgaans vervelend ("Gewoon doorgaan, maar geen enquêtes meer doen!...") luidde één van de 'gouden tips' bij de ingevulde vragen). We waren dan ook aangenaam verrast dat maar liefst 78% van de ruim 3100 waarnemers die op de brief reageerden ook de moeite namen een aantal vragen te beantwoorden. Hulde en dank daarvoor! Met de enquête wilden we vooral meer inzicht te hebben in de samenstelling en de motivatie van de waarnemers. Een belangrijke vraag die ons bezighoudt is bijvoorbeeld de 'vergrijzing', een tendens die ook andere organisaties parten speelt. Uit enquêtes onder BMP'ers en watervogeltellers in 1999 en 2000 bleek de gemiddelde leeftijd ergens tussen de 40 en 45 jaar te liggen. Dat bleek nu, zoals verwacht, opgeschoven tot 50-55 jaar (figuur 1).

Deels is de leeftijdsverdeling van de waarnemers waarschijnlijk een uiting van de beschikbare tijd om aan tellingen mee te doen (veel vutters en vroeg-gepensioneerden); deels vermoeden we ook aan andere interesses en een verminderde instroom bij jongere tellers. Leuk om te vermelden: de oudste teller stamt uit 1925 en de jongste uit 1993; een grappige overeenkomst is dat beiden overigens nog niet zo lang actief waren.

Tot op het bot gemotiveerd

Het beeld van trouwe en gedreven waarnemers komt ook uit deze enquête weer naar voren. De meerderheid (80%) is al meer dan vijf jaar actief; 35% doet zelfs al langer dan 20 jaar mee, en 25% telt al meer dan 25 jaar! (figuur 2). Een diepe buiging en veel respect voor deze trouwe tellers, want monitoring staat of valt met een lange adem. Dat er ook nieuwe mensen zich voor projecten aanmelden blijkt uit het feit dat een vijfde deel van alle waarnemers nog geen vijf jaar voor SOVON actief was. We zullen met gerichte acties proberen onder deze nieuwkomers ook jeugdige tellers enthousiast te maken.

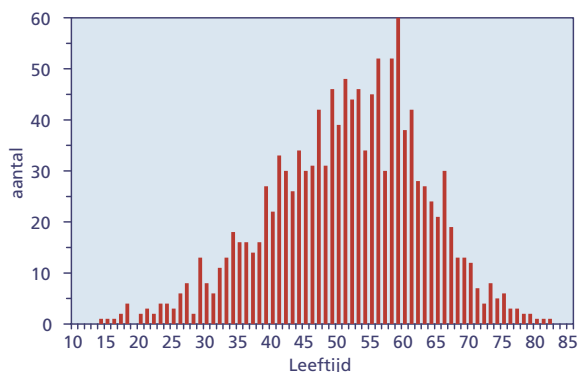
Niet alleen is de gemiddelde teller al lang betrokken bij projecten, hij of zij is ook erg gedreven. Ongeveer de helft gaf aan ook over vijf jaar nog actief te willen zijn en minder dan 10% meldde ergens tussen nu en vijf jaar te stoppen. Een grote groep waarnemers (30%) wilde zich niet concreet vastleggen.

Vogelwerkgroepen in trek

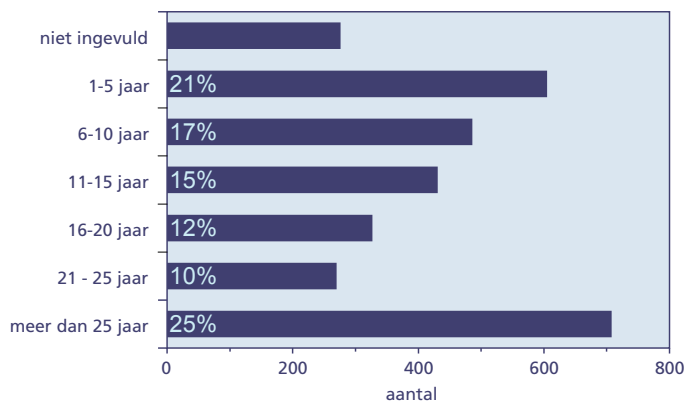
Het overgrote deel, ruim 75% van alle waarnemers, blijkt lid van een Vogelwerkgroep, en dit verklaart misschien ook wel waarom de vogelwerkgroep-pagina's op www.sovon.nl zo vaak worden bekeken. Leden van VWGs zijn over alle leeftijdsgroepen ongeveer gelijk verdeeld (>47 jaar: 75%, 27-47 jaar: 69%, < 27 jaar: 69%). Ruim de helft (56%) gaf ook aan namens de VWG te tellen.

Meer dan vogels alleen

Ongeveer een kwart van de waarnemers voert ook inventarisaties uit voor andere PGO's. Een derde van deze groep is zelfs voor meer dan één PGO actief. De Vlinderstichting is het populairst, op enige afstand gevolgd door RAVON, FLORON en VZZ. Een gering aantal mensen telt ook één van de meer gespecialiseerde soortgroepen, bijvoorbeeld zweefvliegen/bijen (EIS-NL), paddestoelen (NMV), mossen of korstmossen (BLWG) of microvlinders (Stichting Tinea). Het overgrote deel (82%) van de mensen die zich bezighoudt met andere soortgroepen dan vogels is overi-

Figuur 1. Leeftijdsopbouw SOVON-tellers.

Figuur 2. De lange adem van de SOVON-tellers.

Succesvol Kwartelkoningssymposium

gens ouder dan 47 jaar. Oudere waarnemers zijn relatief gezien dus meer met andere soortgroepen bezig dan jongeren.

Gouden tips

Uit de losse opmerkingen en 'gouden tips' werden een hoop "Ga zo door" opmerkingen gegeven, maar werden ook kritische kanttekingen geplaatst die ons kunnen helpen een aantal zaken anders te organiseren. De roep om meer samenwerking met waarneming.nl werd veelvuldig gedaan. Die samenwerking is nu alleen bij het Bijzondere Soorten Project een feit, maar we streven er naar de contacten in de komende tijd breder te maken. Ook raadden velen ons aan om nog meer energie te stoppen in het bekendmaken van telresultaten aan pers en publiek (zoals bijvoorbeeld onlangs met de 'Vogelbalans 2007') en meer werk te maken van het opleiden van (nieuwe) vrijwilligers. Veel opmerkingen waren er ook ten aanzien van materialen en kijkers ("gratis telescopen voor alle waarnemers!") en de wens om in het veld beter herkenbaar te zijn als SOVON-waarnemer (sticker op de auto, pasje voor veldwerk).

Hoe verder

De resultaten van de enquête en de gouden tips hebben weer veel stof tot nadenken gegeven. Een eerste resultaat kunt u al zien in de aanbieding van onze hoofdsponsor van de Landelijke Dag, Zeiss (zie pagina 14). Ook sterken de resultaten ons in de overtuiging te investeren in jeugd en werving & opleiding, wat onder andere ook tot uiting komt in het aantrekken van een speciale medewerkster voor dat doel (Kim Hozemans, zie SOVON-Nieuws 20 (3): 16). Verder zullen actief blijven via de WILDzoekers en door middel van cursussen en ander educatief materiaal.

Carolyn Vermanen

Nog geen 15 jaar geleden was de leefwijze van Kwartelkoningen grotendeels in nevelen gehuld en wisten we vaak niet veel meer dan de locatie van een roepend mannetje. Inmiddels is door onderzoek in o.a. Ierland, Schotland en Polen veel bekend geworden over deze intrigerende soort. Zo blijken broedparen er twee broedsels per jaar op na te houden en wisselen beide vogels daarbij van partner. De jaarlijkse sterfte van volwassen vogels bedraagt maar liefst 70-80%, zodat het voortbestaan van de populatie in hoge mate van succesvol broeden afhangt. Een voorwaarde die bij de huidige kleine snippers natuurlijke broedhabitat en de intensieve landbouw lang niet altijd gegeven is.

De periodieke 'kwartelkoningconferentie' speelde een belangrijke rol bij het initiëren van bovengenoemde onderzoeksprojecten en het opzetten van inventarisaties in de bolwerken in Oost-Europa. Dit najaar (13-16 november) vond de vijfde editie van deze conferentie plaats. Plaats van handeling was Nunspeet, en de organisatie was in handen van Vogelbescherming Nederland, de Engelse RSPB en SOVON. Bijna 40 specialisten uit 17 landen bogen zich over verschillende thema's. De eerste dag was gewijd aan trends, verspreiding, overleving en dispersie. Kwartelkoningtrends blijken binnen Europa sterk te verschillen, en er lijkt zelfs sprake van twee verschillende groepen vogels (op de Britse eilanden/NW-Frankrijk versus de rest van continentaal Europa), die ook wat betreft lichaamsgrootte en trekgedrag van elkaar afwijken. Grootschalig ringonderzoek in Tsjechië (4821 geringde individuen) liet zien dat in ieder geval mannetjes zich binnen één broedseizoen geregeld verplaatsen, en zelfs binnen hetzelfde seizoen landen als Duitsland en Zwitserland kunnen bereiken. Analyses van overleving van Duitse vogels bleken eerdere bevindingen uit Schotland te ondersteunen en bevestigen de hoge jaarlijkse sterfte.

De tweede dag stond geheel in het teken van beschermingsmaatregelen en was o.a. bedoeld voor uitwisseling van opgedane ervaringen. Vooral de RSPB is in Schotland erg succesvol met bescherming van de soort. Optimaal beheer van speciale reservaten heeft de populatie er in 10 jaar tijds doen verdubbelen, overigens zonder uitbreiding van het broedareaal (alleen de dichtheid in de bestaande gebieden is toegenomen). In Ierland wist men met behulp van gerichte maatregelen de sterke afname sinds 1980 tot staan te brengen. Ervaringen in beide landen kunnen ook beschermingsprojecten zoals die in ons land worden uitgevoerd (in het kader van het 'Beschermingsplan Kwartelkoning') op verschillende punten aanscherpen.

In de bolwerken in Oost-Europa blijft andermaal sprake van hoge dichtheden. Tegelijk wordt echter ook duidelijk dat de toetreding van de Baltische staten en Polen tot de EU grote veranderingen in het landgebruik met zich meebrengt. Slechte gronden ondergaan een verdere vegetatiesuccessie, terwijl goede gronden steeds vaker voor intensieve landbouw geschikt worden gemaakt. Ook de trend voor energiewinning uit biomassa en bio-brandstof legt een toenemende druk op het landgebruik. In Rusland, waar meer dan driekwart van de populatie huist, spelen deze problemen veel minder. De Kwartelkoningen profiteren daar van grootschalige verwaarlozing van voormalige landbouwgronden, maar de vegetatiesuccessie verloopt er vaak zo traag dat de vogels langdurig in braakliggende gebieden kunnen broeden.

Kees Koffijberg

Meer informatie over Kwartelkoningen is te vinden op www.kwartelkoning.nl en (in de loop van de winter) op www.corncrake.net.

Dank aan iedereen die de moeite nam om de vragenlijst in te vullen. Onder de snelle reageerders werden 20 BirdPix boeken verloot die inmiddels bij de gelukkigen zijn aangekomen (SOVON-Nieuws 20 (2): 6). We hopen alle waarnemers terug te kunnen betalen in de vorm van een betere organisatie en betere communicatie, cursussen en andere zaken die voor jullie van belang zijn.

Bijna 40 deelnemers uit 17 landen woonden het kwartelkoningssymposium in Nunspeet bij. (Foto: Bruno Walther)

Recent verschenen

Broedvogels West-Brabant

De broedvogels van West-Brabant zijn uitgebreid in kaart gebracht in de jaren negentig door vrijwilligers en medewerkers van de Provincie. Hierbij gingen niet alleen agrarische en natuurgebieden onder het mes, maar ook dorpen en steden. Een fikse turf (600 pagina's 23x30 cm) vat dit onderzoek op degelijke wijze samen. Hierbij wordt uitzonderlijk veel aandacht besteed aan de betrouwbaarheid en representativiteit van de veldgegevens, een vaak verwaarloosd onderwerp. Daarnaast zijn er speciale hoofdstukken over de landschappen en hun broedvogelgemeenschappen, West-Brabantse vogelgebieden (met uitgebreide historische informatie) en het natuurbeleid. Het overzicht van vastgestelde broedvogels (sterk leunend op het veldwerk in de jaren negentig, maar bij o.a. kolonievogels bijgewerkt tot en met 2006) neemt het grootste deel van het boek in beslag. De tekst wordt geïllustreerd met heldere en informatieve kaarten, talloze grafieken en fraaie vogel- en habitatfoto's. Zo staat het boek stampvol informatie maar nodigt het, mede dankzij de rustige vormgeving, uit tot lezen. Een kranige prestatie, deze samenwerking van de SWEV (Samenwerkingsverband West-Brabantse Vogelwerkgroepen) en Provincie Noord-Brabant. Hulde in het bijzonder aan de samenstellers Hidde Bult, Henk Sierdsema, Ray Teixeira en Wiel Poelmans. Het boek kost € 39,95 plus € 6,95 verzendkosten en is te bestellen via www.broedvogelwestbrabant.nl, www.bol.com of www.bruna.nl

Vogels in Overijssel 2007

Deze jaarlijkse bundel van artikelen is wederom fraaier dan zijn voorganger. In 80 pagina's, rijkelijk geïllustreerd met vogelfoto's in kleur, valt weer veel te lezen over de vogels van deze provincie, o.a. over Geoorde Futen en Kokmeeuwen, eerste broedgeval van Slechtvalken, de Nachtzwaluw in Twente, betekenis van de IJsseldelta voor Reuzensterns, stadsvogels in een Enschedese woonwijk en opmars van broedende ganzen bij Giethoorn. Te bestellen door overmaking van € 8,80 op ABN-AMRO rekening 413571203 of Postbankrekening 3094594 van Natuur Milieu Overijssel o.v.v. 'Vogels in Overijssel 2007'.

Ooievaars in de IJsselvallei

Onder redactie van Gerard Boere en Erwin Ruessink verscheen dit aantrekkelijke boekje (131 pag.) over een kwart eeuw ooievaarsbuitenstation 't Zand in Gorssel. Hierbij wordt ruim aandacht besteed aan o.a. historie, broedresultaten, terugmeldingen, verbetering van leefgebied en (in grotere context) populatieverloop.

Deze uitgave kost € 12,50, over te maken op rekening 47.03.87.297 t.n.v. Vogelwerkgroep 'De IJsselstreek' te Gorssel, o.v.v. 'Ooievaarsboek'. ISBN 978-90-9021771-0.

In de greep van Siberische lemmingen

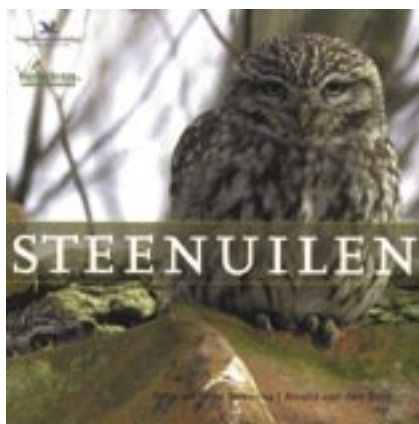
Bij de KNNV uitgeverij verschenen van de hand van Bart Ebbinge een expeditiedagboek over het veldonderzoek op het Taimyrschiereiland. Het boekwerkje van 160 pagina's wordt verlevendigd met zwart-wit foto's. ISBN: 978 90 5011 267 3, prijs: € 19,95.

Verder bij de KNNV:

- **Wilde konijnen** (ism VZZ) van Marijke Drees, Heleen Goddijn, Sim Broekhuizen en Jasja Dekker, 96 pag., ISBN: 978 90 5011 262 8, prijs: € 19,95
- **Veldgids Nederlandse Flora** - 5e herziene druk, door Henk Eggelte, 480 blz., zwartwit met steunkleur, meer dan 2000 illustraties, ISBN: 978 90 5011 261 1, Prijs: € 35,95

Steenuilen

Op de Landelijke Uilendag in Meppel te bezoeken werd dit fraaie boek gepresenteerd over Steenuilen. Het is geschreven door Peter en Wies Beersma en Arnold van den Burg. Het vormt een aantrekkelijke mix tussen veldervaringen, wetenschappelijke informatie en concrete aanwijzingen voor bescherming. Het is verkrijgbaar bij o.a. Vogelbescherming en kost in de boekhandel € 19,95; voor leden bij SOVON te bestellen voor € 17,95 (excl. verzendkosten). ISBN 978 90 8740 008 8.

Tijdschriften De Pieper en De Graspieper op CD

De Stichting Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland heeft alle artikelen over vogels uit de gerenommeerde Noord-Hollandse vogeltijdschriften De Pieper en De Graspieper die in 1962-2001 verschenen op CD-ROM gezet. Daarmee maakt deze CD veertig jaar ornithologie in Noord-Holland weer toegankelijk voor oude en nieuwe geïnteresseerden. Alle artikelen zijn ten behoeve van de CD als tekst gescand, wat digitaal zoeken mogelijk maakt. Zo bezit de CD de mogelijkheid snel te zoeken op vogelsoort, auteur, gebied en nog een aantal categorieën. Alle artikelen zijn van een nieuwe lay-out voorzien, die goed leesbaar is op beeldscherm. Grafieken en tabellen zijn uiteraard overgenomen, tekeningen en foto's alleen voor zover die van belang waren voor een goed begrip van de tekst.

De CD geeft een mooi inzicht in de ontwikkeling van de veldornithologie, waarbij, zoals bekend amateurs (in de goede betekenis van het woord, 'liefhebbers' dus) altijd een belangrijke rol gespeeld hebben. Menig artikel zal voor toekomstige onderzoekers nog een referentiepunt uit het recente verleden kunnen bieden.

De CD is te bestellen door € 7,75 (inclusief verzendkosten) over te maken op rekeningnummer 678363501 ten name van de Stichting Uitgeverij SVN, onder vermelding van 'CD De Graspieper'.

Limburgse Vogels

Editie 2007 van Limburgse Vogels is verschenen. In 84 pagina's (fullcolour) valt te lezen over o.a. perspectieven van een akkervogel populatie in Midden-Limburg, broedsucces van Veldleuweriken, heden en toekomst van de Grauwe Klauwier, verschillen tussen twee methoden van broedvogelkartering, doortrek van Morinelplevieren en Witvleugelsterns en een influx van Vale Gieren.

Te bestellen, zolang de voorraad strekt, door overmaking van € 12,- (incl. verzendkosten) op postgiro 1134234 t.n.v. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg o.v.v. 'Limburgse Vogels 2007'.

Limosa 80-3

Artikelen en korte bijdragen:

- Teloorgang Kwartelkoning Biesbosch (R. Meijer)
- Broedsucces weidevogels Friesland 2006 (F. Nijland)
- Nachtzwaluwen op Texel in 2006 (P. van den Hout)
- Jagende Boomvalken (G. Ouweneel)
- Broedseldood bij Buidelmezen (D. Brinhuizen)
- Broedsucces en voedsel van Tapuiten (C. van Turnhout e.a.)

Limosa
80.3
2007

Teloorgang Kwartelkoning Biesbosch
Broedsucces weidevogels in 2006
Nachtzwaluw op Texel
Jagende Boomvalken
Broedseldood bij Buidelmees

En: nieuws uit recent gepubliceerd onderzoek en recensies van de nieuwste boeken

Redactie: Rob Vogel, SOVON, Rijksstraatweg 178, 6573 DG Beek-Ubbergen, rob.vogel@sovon.nl

Informatie over abonnementen via SOVON (info@sovon.nl), indien u al lid bent van SOVON of via de Nederlandse Ornithologische Unie, Jacob de Vries, jacobbird@xs4all.nl. Op dit adres is ook informatie beschikbaar over lidmaatschap van de NOU, incl. de beide tijdschriften Limosa en Ardea (zie ook www.nou.nu).

ARAGON Naturreizen - Spanje

Vogelreizen naar:

Castilië
Doñana
Ebro Delta
Extremadura
Gredos
Mallorca
Picos de Europa
Pyreneeën
Tarifa

Nieuw:

Almeria & Sierra Nevada
Canarische eilanden

Vakantiehuizen

aan de zuidrand van de Pyreneeën voor vogelaars, wandelaars en families.

BROCHURE: TEL. 026 - 372 43 44

25 JAAR SPAANSE VOGELS MET KEES WOUTERSEN: WWW.ARAGONNATUUR.COM

VOGELBOEKEN

IW

De specialist in vogelboeken met méér dan 2500 titels op voorraad.

Raadpleeg onze catalogus op de internetsite: www.birdbooks.nl

De Oldhorst, Zuiderzeestraatweg 415
8091 PA Wezep

tel. 0525-631139 fax 0525-633123
E-mail: birdbooks@introweb.nl

het Internationale
Vogelboeken
Verzendhuis

Dobry Den

Lindestraat 4
2313 DA Leiden
tel.: 071-5141782
info@dobryden.nl
www.dobryden.nl
en
www.wolka.org

Het Polen programma i.s.m.

Stichting Wólka

Dobry Den Reizen en Stichting Wólka stimuleren duurzaam toerisme.

Vogelreizen 2008

Polen

- 18-04: Karpaten, Uilen, Spechten en Hoenders 10 dagen
- 26-04: Oderdelta-Drawa-Slonsk, Zeearenden 9 dagen
- 02-05: Biebrzamoerassen-Oerbos Bialowieza 10 dagen
- 03-05: Oderdelta-Drawa-Slonsk, Zeearenden 9 dagen
- 09-05: Biebrzamoerassen-Oerbos Bialowieza 10 dagen
- 16-05: Biebrzamoerassen-Oerbos Bialowieza 10 dagen
- 16-05: Lubelskie, Rivieren en Nationale Parken 10 dagen

Hongarije

- 25-04: Bükk, Tisza en Hortobagy 10 dagen
- 09-05: Kis-Balaton 10 dagen

Natuurreizen Polen

- 25-07: Biebrza en Bialowieza, kano-wandelreis 12 dagen
- 19-09: Biebrza en Bialowieza, najaarsreis 10 dagen

Ook individuele reizen en maatwerk

voor vogelaars, wandelaars, fietsers, kanovaarders en ouders en kinderen in Polen, Tsjechoë, Slowakije, Roemenië, Kroatië, Hongarije en Slovenië.

Die Fernglas-Spezialisten!

STEINER
GERMANY

Discovery
Ervaar het gemak van vernieuwing

De nieuwe Discovery 10x44 en 8x44: ontworpen voor de meest veeleisende vogelaar.

60 jaar ervaring en Duitse kwaliteitseisen in één verrekijker.

o.a. verkrijgbaar bij Correct Rotterdam, ABRO Zaandam, Cameranu Urk, Camerland Alkmaar, Kamera Express Capelle a/d IJssel, Camera Peeters Amsterdam, Foto Baars Vollenhove, Foto vd Waal Schiedam, Foto Konijnenberg Den Ham, VRC De Akster Zundert

Degreef & Partner Tel.: 073-6 15 45 50

www.steiner.de

Van goeden huize

Het goede bestendig verbeteren

Als zuiver familiebedrijf hecht Swarovski Optik bijzonder veel waarde aan kwaliteit. Dankzij geperfectioneerde functionaliteit en innovatieve techniek beleeft u de fascinatie van de natuur van heel dichtbij. Al onze optische instrumenten overtuigen door de combinatie van briljante optiek en esthetische ergonomie. Trouw aan onze ondernemingsfilosofie „het goede bestendig verbeteren“ worden onze producten in Oostenrijk vervaardigd en ondergaan ze uiterst strenge kwaliteitscontroles – zo kunnen wij een langdurige garantie aanbieden.

Swarovski Optik Benelux, Verwelkomingsstraat 17, B-1070 Brussel,
Tel. 0800/022 19 63, Fax 0800/022 13 93 (Nederlandse nummers), info@swarovskioptik.be

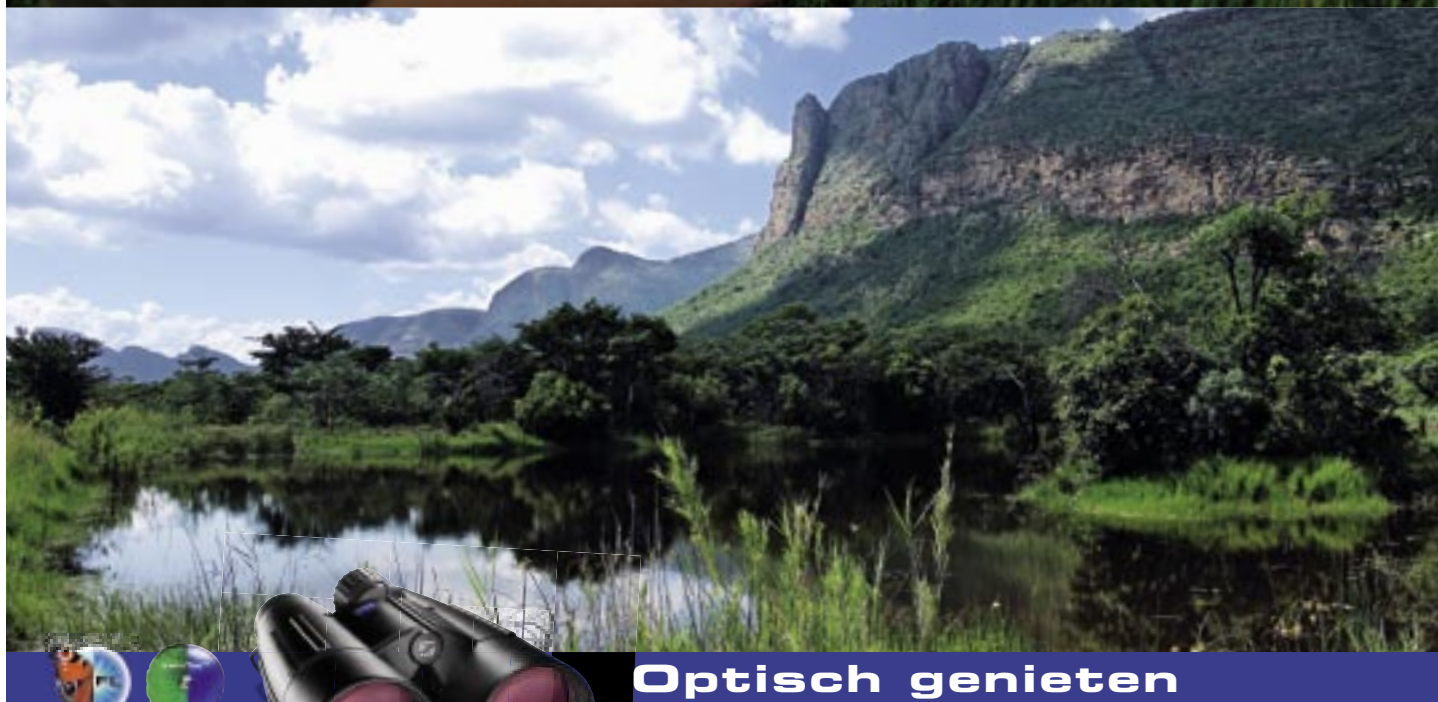

SWAROVSKI
OPTIK

www.swarovskioptik.com

De ultieme visuele beleving

Optisch genieten

Importeur TECHNOLYT BV
 Industrieweg 35 · 1521 NE Wormerveer · Holland
 T: 0031 756474547 · F: 0031 756213663
 info@technolyt.nl · www.technolyt.nl

De rijkdom van de natuur in al haar finesse. Victory FL verrekijkers hebben een briljante beeldscherpte voor de meest veeleisende natuurwaarnemer. Zeiss FL teleoptiek heeft een nieuwe standaard gedefinieerd met uitstekende objectiefconstructies voorzien van fluoridehoudend hoogprestatie glas.

We make it visible.

1. Noord-Holland-Noord

Patrick Bergkamp, Havikshorst 12
1083 TT Amsterdam (020-6423928)
Lsb.Noordhollandnoord@sovon.nl

2. Friesland

Jelle Postma, Sumatrastraat 39
8921 JC Leeuwarden (06-48966710)
Lsb.Fryslan@sovon.nl

3. Groningen

René Oosterhuis, Nijenoertweg 131
9351 HR Leek (0594-510102)
Lsb.Groningen@sovon.nl

4. Drenthe

Bert Dijkstra, Burg. Jollesstraat 11
9401 LD Assen (0592-310214)
Lsb.Drenthe@sovon.nl

5. Twente

Ben Hulsebos, Houtstraat 4
7581 BH Losser (053-4353790)
Lsb.Twente@sovon.nl

6. Overijssel-West

Martijn Bunschoek, Rijnlaan 225,
8032 MZ Zwolle (06 461 56 707)
Lsb.Overijsselwest@sovon.nl

7. Flevoland

Vacant

8. Noord-Holland-Zuid (zie 1.)

Lsb.Noordhollandzuid@sovon.nl

9. Zuid-Holland-Noord

Rudi Terlouw en Diny Buisman,
Boezemsingel 58,
2831 XS Gouderak (0182-374346)
Lsb.Zuidhollandnoord@sovon.nl

10. Utrecht

Wilco Stoopendaal, J. Lievenshage 42
3437 NE Nieuwegein (030-6039479)
Lsb.Utrecht@sovon.nl

11. Veluwe

Ria Winters, Woestijgerweg 55,
3817 SC Amersfoort (06-23246759)
Lsb.Veluwe@sovon.nl

12. Achterhoek

Henk-Jan Hof, Ida Gerhardtssingel 65,
7207 CK Zutphen (0575 571054)
Lsb.Achterhoek@sovon.nl

13. Grote Rivieren

Jan van Diermen, Bonendaal 6
7231 GG Warnsveld (0571-528177)
Lsb.Groterivieren@sovon.nl

14. Zeeland

Jaco Walhout, Verweystraat 25
4331 TA Middelburg (0118-634717)
Lsb.Zeeland@sovon.nl

15. Brabant-West

Wiel Poelmans, Schout Bakstraat 9
5037 MJ Tilburg (013-4688568)
Lsb.Brabantwest@sovon.nl

16. Brabant-Oost

Gertrude van den Elzen,
Dr. Schaepmanlaan 35
5463 CA Veghel (0413-340094)
Lsb.Brabantoost@sovon.nl

17. Limburg-Noord

Hans Peter Uebelgünn en Geert
Lamers, p/a Dorperweiden 27
5975 BA Sevenum (077) 4673049
Lsb.Limburgnoord@sovon.nl

18. Limburg-Zuid

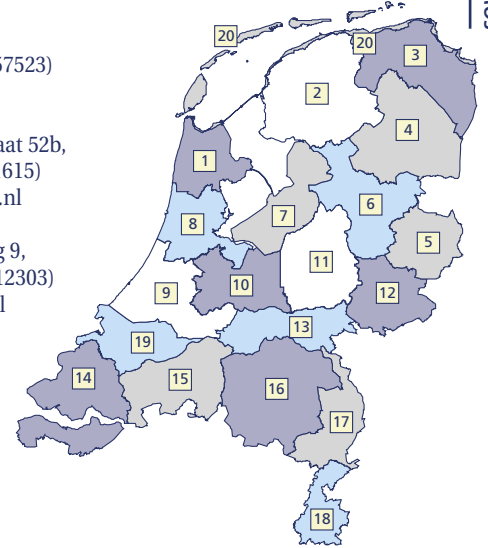
Jan Joost Bakhuizen,
Sint Servaasbolwerk 26,
6221 NB Maastricht (043-3257523)
Lsb.Limburgzuid@sovon.nl

19. Zuid-Holland-Zuid

Rogier Verbeek, Belgischestraat 52b,
3028 TJ Rotterdam (06-12091615)
Lsb.Zuidhollandzuid@sovon.nl

20. Waddengebied

Lieuwe Dijkzen, Fonteinsweg 9,
1797 RK Den Hoorn (0222-312303)
Lsb.Waddengebied@sovon.nl

Regiocoördinatoren watervogeltellingen

(ZO) Zoute Delta

• *Alle tellingen*
Bas van den Boogaard, WGML/RWS
Postbus 17, 8200 AA Lelystad
0320-297308

(NH) Noord-Holland

• *Maandelijks tellingen*
Roy Slaterus (p/a SOVON)
06-49390496
roy.slaterus@sovon.nl

• Midwintertelling

Vacant

(ZH) Zuid-Holland

• *Alle tellingen*
Jan-Willem Vergeer (p/a SOVON)
024-6848137
jan-willem.vergeer@sovon.nl

(ZL) Zeeland

• *Alle tellingen*
Jan-Willem Vergeer (p/a SOVON)
024-6848137
jan-willem.vergeer@sovon.nl

(FR) Friesland

• *Maandelijks tellingen*
Romke Kleefstra (p/a SOVON)
06-10646640
romke.kleefstra@sovon.nl

• Midwintertelling

Marten Wesselius, Provincie Friesland
Postbus 20120, 8900 HM Leeuwarden
058-2925166
m.wesselius@fryslan.nl

(GR) Groningen

• *Maandelijks tellingen*
Kees Koffijberg (p/a SOVON)
024-6848111
kees.koffijberg@t-online.de

• Midwintertelling

Guido Meeuwissen
Rozengaard 2, 9753 BL Haren
050 5347713
meeuwissenbuis@wanadoo.nl

(DR) Drenthe

• *Maandelijks tellingen*
Harold Steendam
Ronkelskamp 21, 9468 EM Annen
0592-273845
harold_steendam@hotmail.com

• Midwintertelling

René Oosterhuis
Nijenoertweg 131, 9351 HR Leek
0594-510102
reneoosterhuis@hetnet.nl

(FL) Flevoland

• *Maandelijks tellingen*
Jan Schoppers (p/a SOVON)
024-6848111
jan.schoppers@sovon.nl

• Midwintertelling

Rob van Swieten
Reeënspoor 73, 3892 VC Zeewolde
036-5224898
r.swieten2@chello.nl

(OV) Overijssel

• *Alle tellingen*
Gerrit Gerritsen, Provincie Overijssel
Postbus 10078, 8000 GB Zwolle
038-4998584
gj.gerritsen@overijssel.nl

(GL) Gelderland

• *Maandelijks tellingen*
Jan Schoppers (p/a SOVON)
024-6848111
jan.schoppers@sovon.nl

• Midwintertelling

Henk Hubers, Zonegge 06-19
6903 EN Zevenaar
0316-331522
h.hubers7@chello.nl

(UT) Utrecht

• *Maandelijks tellingen*
Roy Slaterus (p/a SOVON)
06-49390496
roy.slaterus@sovon.nl

• Midwintertelling

Vacant

(NB) Noord-Brabant

• *Maandelijks tellingen*
Jan-Willem Vergeer (p/a SOVON)
024-6848137
jan-willem.vergeer@sovon.nl

• Midwintertelling

Mark van der Zijden, Landeweel 34,
4724 CW Wouw 0165-304564
mvdzijden@home.nl

(LI) Limburg

• *Alle tellingen*
Ton Cuijpers, Wilhelminalaan 26
6107 AK Stevensweert
0475-551579
a_cuijpers@hetnet.nl

(WG) Waddengebied

Romke Kleefstra (p/a SOVON)
06-10646640
romke.kleefstra@sovon.nl

(RG) Grote Rivieren

Marc van Roomen (p/a SOVON)
024-6848143
marc.vanroomen@sovon.nl

Voor de volgende regio's geldt:

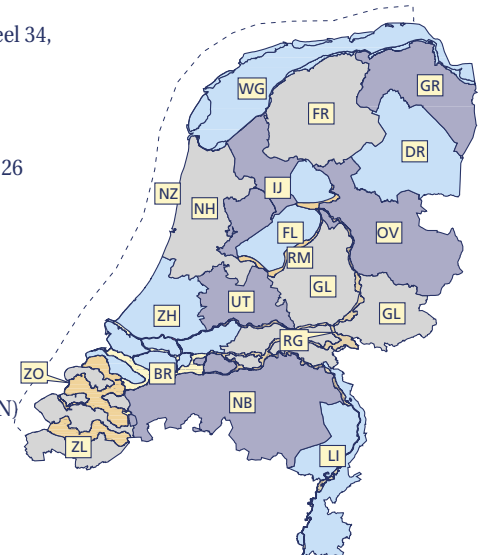
informatie over coördinatie via
SOVON, Rijksstraatweg 178
6573 DG Beek-Ubbergen.

(NZ) Noordzee,

(IJ) IJsselmeer,

(RM) Randmeren,

(BR) Beneden Rivieren Gebied.

Wat betekent de introductie van www.telmeel.nl voor vogelaars?

Algemeen

De site www.telmeel.nl heeft tot doel om waarnemingen van alle soortgroepen (vogels, vlinders etc.) makkelijk door te geven via internet, en ervoor te zorgen dat de gegevens na kwaliteitscontrole in een centrale database (Nationale Database Flora en Fauna) terecht komen.

De gegevens die ingevoerd worden in telmeel doorlopen een validatieproces (kwaliteitscontrole) waardoor ze geschikt zijn voor opname in de centrale database. De invoermogelijkheid zijn goed afgestemd op de praktijk van vogeltellingen. Je kunt namelijk niet alleen puntwaarnemingen invoeren maar ook totalen in een gebied, hok of tellingen langs een lijn. Zo ligt de plaatsbepaling van een waarneming goed vast.

De gegevens zijn daardoor beter toepasbaar voor onderzoek, natuurbeleid, beheer en andere toepassingen. Het is de bedoeling dat via www.telmeel.nl uiteindelijk alle waarnemingen en resultaten van systematische tellingen doorgegeven kunnen worden. Voorlopig richt de site zich alleen op losse waarnemingen. Voor het aansluiten van meetnetten moet nog het nodige werk worden verzet.

Wat zijn losse waarnemingen van vogels?

Onder losse waarnemingen verstaan we de waarnemingen die niet worden verzameld in het kader van een monitoringproject (zie boxje). Bij losse waarnemingen kan het dus gaan om soorten die we volgen in het kader van het Bijzondere Soorten Project 'niet-broedvogels' (BSP). Dit project gaat op termijn 'over' naar www.telmeel.nl. Je kunt je waarnemingen van bijzondere soorten echter gewoon via de website van SOVON blijven invoeren. Waarnemingen van meer algemene vogelsoorten die je zelf belangrijk of aansprekend vindt kun je nu ook kwijt. Die kun je alleen doorgeven via www.telmeel.nl. Waarnemingen die reeds bij www.waarneming.nl zijn ingevoerd komen uiteindelijk ook bij SOVON terecht. We hebben een goede samenwerking in het kader van het BSP-Niet broedvogels.

Wat moet ik doen met mijn losse waarnemingen?

Vooraf doorgeven! Dat is ook makkelijk want de losse waarnemingen kunnen ingevoerd worden via www.telmeel.nl.

Wat te doen met de waarnemingen in het kader van monitoringprojecten?

Hiervoor verandert er voorlopig niets. Deze kun je dus gewoon blijven doorgeven op de

Wat zijn de monitoringprojecten van SOVON?

Het Meetnet Watervogels (tellingen zoete rijkswateren, wadvogeltellingen, ganzen- en zwanentellingen, midwintertellingen), het Meetnet Broedvogels (LSB, BMP, Weidevogelmeetnet, tellingen Kustbroedvogels Waddengebied, nestkaartenproject), Meetnet Urbane Soorten (MUS) en PTT-project.

manier waarop je dat gewend bent, dus via de SOVON-site of op telformulier.

Wat moet ik onthouden?

- Blijf bij het doorgeven van je monitoringgegevens de SOVON-site gebruiken
- blijf vooral je losse waarnemingen van BSP-soorten doorgeven
- Waarnemingen die via telmeel.nl worden ingevoerd komen rechtstreeks terecht bij de PGO's en -na controle- ook in de centrale database (Nationale Databank Flora en Fauna.)
- het BSP gaat binnenkort over naar www.telmeel.nl maar je kunt het project wel gewoon via de SOVON-site blijven benaderen
- waarnemingen van algemene soorten kun je invoeren via www.telmeel.nl of via www.waarneming.nl

Bij vragen over doorgeven van vogelgegevens: neem contact op met Michel Klemann (michel.klemann@sovon.nl) of Joost van Bruggen (joost.vanbruggen@sovon.nl).

Monique Spaaij

Op 4 december 2007 overleed onze medewerkster Monique Spaaij, 41 jaar oud. Ze was gedurende vele jaren als management-assistente werkzaam bij SOVON. Creatief als ze was, zijn in en rond kantoor nog talloze sporen van haar zichtbaar, van de speciaal vervaardigde brievenbus tot een schitterend mozaïek dat ze haar collega's in december 2006 aanbood (foto in SOVON-Nieuws 20, nr. 1, pag. 4). Hoe ze positieve energie putte uit haar langdurige ziekbed, heeft ze vastgelegd in een ontroerend boekje (eventuele belangstellenden kunnen contact opnemen met SOVON). We zullen haar missen.

Het hoofd buigen

Acceptatie en zingeving bij ziekte

Monique Spaaij